

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra liturgické teologie

Jan Zaplatil

**Služba jáhna při mešní liturgii
v latinském a byzantsko – slovanském obřadu**

Pokus o srovnání současné praxe na území ČR

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Ing. Pavel Kopeček, Th.D

Obor: Teologické nauky

Zaměření: Liturgika

OLOMOUC 2013

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem při tom jen uvedené informační zdroje. Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Brně dne 14. dubna 2013

Obsah

1	Historický exkurz a diakonát po II. vatikánském koncilu v ČR u obou liturgických tradic	7
1.1	Ministerialita v církvi	7
1.2	Historie diakonátu po II. vatikánském koncilu	8
1.2.1	Reforma jáhenství na II. vatikánském koncilu	9
1.2.2	Služba jáhna dle liturgických knih východního obřadu v ČR	11
1.2.3	Služba jáhna a ikonologie	12
1.3	Konsekrační modlitba při svěcení jáhna.....	13
1.3.1	Římský pontifikál.....	13
1.3.2	Konsekrační modlitba v obřadech řeckokatolické církve	16
2	Služba jáhna v mešní liturgii latinského a byzantsko-slovanského obřadu v ČR..	17
2.1	Jáhen v latinském ritu	18
2.1.1	Úvodní obřady.....	18
2.1.2	Bohoslužba slova – liturgie katechumenů	19
2.1.3	Bohoslužba oběti – liturgie věřících	22
2.2	Diakon v liturgii sv. Jana Zlatoústého	26
2.2.1	Proskodimie	26
2.2.2	Liturgie katechumenů	31
2.2.3	Liturgie věřících	34
2.2.4	Jeden diakonát, dvě tradice	41
3	Teologie diakonátu	42
3.1	Obraz jáhna.....	43
3.1.1	Služba jáhna-diakona	43
3.2	Perspektivy jáhenství.....	44
	Závěr	46
	Anotace	47
	Resumé.....	48
	Summary	49
	Bibliografie	50
	Seznam příloh	52

Úvod

Liturgie je skutečně vrcholem a pramenem života každého křesťana.¹ Můžeme přemýšlet o tom, kdo nás k tomuto vrcholu dovede a jak nejlépe čerpat z onoho pramene „*tryskající vodu do života věčného*.“² Zde se jáhen ocitá v pozici, která je nezastupitelná. Při liturgii se může stát průvodcem, který přivádí hledající přes práh chrámu k onomu prameni.

Volba tématu a rozhodnutí napsat závěrečnou práci při katedře liturgické teologie, byla v mém případě nabíledni. Již 20 let totiž zastávám funkci sakristiána u katedrály sv. Petra a Pavla v Brně. Toto mé každodenní setkávání se s liturgií také před třemi roky dozrálo v rozhodnutí absolvovat jáhenskou formaci v naší diecézi. Od počátku se samozřejmě setkávám s otázkami, na které se snaží odpovědět i tato práce, která však stále zůstává skromným pokusem a pouze nástinem těchto odpovědí. Tedy: Jaká je teologie diakonátu a jak s touto teologií souvisí rovina rituální? Co nám o diakonátu říká historie? Kým skutečně jáhen je? Jaký by měl být jeho obraz? Jaké jsou jeho úkoly a hlavně, kde v liturgii u obou kulturních tradic nacházíme místa, která s jeho posláním a charakteristikou jeho služby souvisí.

Práce je rozčleněna do tří kapitol. První kapitola se dotýká ministeriality v církvi a jáhenské služby, která je její součástí, dále předkládá historický exkurz u obou ritů zvláště po II. vatikánském koncilu v ČR, krátce pojednává o ikonologii jáhenské služby a na závěr zmiňuje současnou rituální rovinu při udělování diakonátu.

Druhá kapitola se zabývá srovnáním mešních liturgií, jejich výkladem dle liturgické agendy na území ČR v současnosti a je hlavním corpusem této práce. Hlavním pramenem u Východní tradice je pouze současná Liturgie sv. Jana Zlatoústého – „*liturgie s jedním diakonem*“, a u tradice Západní Český misál a jeho část – „*missa cum diacono*“

¹ Srov. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Přel. pracovní skupina pod vedením Oto Mádra. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. Přel. z latiny: Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II.: Constitutiones, Decreta, Declarationes. ISBN 80-7113-089-3, s.137-138.

² Srov. Jan 4,10

Třetí kapitola hovoří o teologii diakonátu a nastoluje otázky a odpovědi, kým jáhen skutečně je, jaký by měl být jeho obraz, jaké jsou jeho služební charakteristiky a jaké možné perspektivy tuto službu v budoucnosti čekají.

Cílem této práce je tedy skromný pokus o srovnání praxe jáhna-diakona při mešní liturgii u obou kulturních tradic.

Téma, které jsem zvolil, je částečně srovnáním dvou tradic služby jáhna. V tomto svém hledání vycházím z tradice Východní i Západní na našem území, respektive liturgie latinské a byzantsko-slovanské. Byzantsko-slovanská tradice je přítomna v církvi pravoslavné a řeckokatolické. Přestože, jsou v těchto dvou církvích právní odlišnosti, spojuje je jedna tradice liturgická obsažená ve dvou liturgických agendách. Svůj pohled pro rozsáhlost tématu jsem však zacílil pouze na mešní liturgii v liturgické agendě řeckokatolické církve. Východní tradice je důležitá pro komplexní poznání a pochopení diakonátu, nepostradatelná pro bohatost symbolů, které v ní nacházíme. Doufám, že tato práce mi napomůže k objevení krásy, či alespoň znovupromyšlení této ministeriality v církvi.

Závěrem bych také chtěl poděkovat mému vedoucímu práce Ing. Pavlu Kopečkovi, Th.D, který se mi trpělivě věnoval.

1 Historický exkurz a diakonát po II. vatikánském koncilu v ČR u obou liturgických tradic

V první kapitole bych se rád věnoval ministerialitě církve, jejíž součástí je jáhenská služba, krátkému historickému exkurzu vzhledem k diakonátu, zvláště po II. vatikánském koncilu u obou ritů, ikonologii služby jáhna v latinské a byzantsko-slovanské tradici a na závěr pak samotnému svěcení jáhnů, tedy rovněž rituální.

1.1 Ministerialita v církvi

Ministerialita v církvi je založena na Kristově kněžství. Církev, jako svaté kněžstvo je nositelkou všeobecného kněžství všech pokřtěných, jak o tom hovoří II. vatikánský koncil. Z tohoto všeobecného kněžství pak vyrůstá kněžství služebné, jehož součástí je i diakonát. Toto ministerium pochází z Božího ustanovení, které od pradávna obsahuje tyto tři stupně církevní služby: biskup, presbyter a diakon.

Na počátku formování těchto církevních úřadů bylo patrné, že apoštolové a jáhni byli dvěma pilíři církve. Tím prvním pilířem byla tedy apoštolská služba, která představovala Boží milost působící skrze ně. Jáhni pak měli být oním druhým pilířem lidské práce pro Boží království. Služba jedněch i druhých nebyla konkurencí, nýbrž spoluprací na vytváření těla Kristova. Tito první diakoni pečovali o rodinné ovzduší v církvi a přiváděli nové katechumeny před biskupa.

1.2 Historie diakonátu po II. vatikánském koncilu

Myšlenka obnovy trvalého diakonátu jako samostatného stupně církevní hierarchie se nezrodila na II. vatikánském koncilu. Již před druhou světovou válkou a zvláště pak po roce 1945 postupně uzrávala zejména v německy mluvících zemích. Církev se tedy touto myšlenkou začala zabývat na základě nových pastoračních imperativů, které před ni například postavilo věznění, pronásledování či popravování kněží.

Muži, kteří se chtěli stát trvalými diakony, vytvořili pracovní skupinky a cesta k obnovení diakonátu mohla být otevřena. Dá se tedy říci, že v předvečer koncilu, byla tato debata již velmi živá. Dogmatická konstituce o církvi *Lumen gentium*, jejíž článek níže cituji, pak dala průchod této myšlence znovuoobnovení této ministeriality v církvi.

Po koncilu se diakonát nerozvíjel rovnoměrně, nýbrž v závislosti na různých potřebách místních církví, ve kterých biskupské konference s papežovým schválením mohly rozhodnout, kde je vhodné ustanovit diakony do duchovní správy. V některých církvích tato potřeba rychle zaznamenala reakci s přibývajícím počtem diakonů, v jiných byl tento nárůst pozvolný a spíše opatrný.

„Pražské jaro“ v roce 1968-1969 mohlo otevřít cestu této znovuoobnovené služby v církvi i u nás, avšak následná „normalizace“ ukončila tyto snahy na dalších dvacet let. Skutečná obnova diakonátu v ČR jako trvalého stupně církevní hierarchie tedy mohla nastat až po „Sametové revoluci“ roku 1989.

Během komunistické vlády na našem území a zvláště pak v padesátých letech můžeme považovat za jednu z nejvíce utlačovaných řeckokatolickou církev – tzv. uniaty, katolickou církev byzantského východního ritu. V roce 1950 násilným zásahem při tzv. akci „P“, byla řeckokatolická církev připojena k pravoslaví. Následovala persekuce, deportace, věznění, pracovní tábory a popravy pro ty, kdo se tomuto rozhodnutí nechtěli podřídit. Desorientace věřících využila i pravoslavná církev pro posílení svých vlastních pozic. I v tomto případě se stalo milníkem až „Pražské jaro“ a dne 13. června 1968 byla řeckokatolická církev znovu obnovena a uznána státem. V období normalizace nastaly znovu těžké zkoušky

a v řeckokatolické církvi byly redukovány počty studentů na bohosloveckých fakultách.

Špatná politická situace způsobila i zde deficit jáhenské služby. Neexistence vlastního semináře znemožňovala plnohodnotné rozvíjení diakonátu a kandidáti ke kněžství přijímali často jáhenské svěcení i den před svěcením kněžským.

Nyní, již více jak dvacet let od znovuzavedení diakonátu na našem území a padesát let od II. vatikánského koncilu, můžeme v ovzduší svobody hledat odpovědi na otázky, které se stávají znovu aktuálními: Jaké perspektivy čekají na jáhenskou službu v budoucnu? Jaké akcenty budou důležité pro to, aby diakonát naplnil svůj smysl každodenní služby slovu, oltáři a potřebným.

1.2.1 Reforma jáhenství na II. vatikánském koncilu

Pro pochopení současné obnovy a reformy jáhenství zvláště v latinské církvi je důležitý čl. 29 koncilní konstituce *Lumen gentium*. Pro jeho důležitost jej uvádím téměř v celém jeho znění:

„Na nižším stupni hierarchie stojí jáhnové, na něž jsou vkládány ruce nikoli ke kněžství, nýbrž ke službě. Posílení svátostnou milostí slouží Božímu lidu ve společenství s biskupem a jeho kněžským sborem službou liturgickou, kazatelskou a charitativní. Úkolem jáhna je, podle toho, jak mu to přidělila příslušná autorita, slavnostně udělovat křest, uchovávat a rozdělovat eucharistii, jménem církve asistovat při uzavírání manželství a žehnat mu, přinášet umírajícím svátostnou posilu na cestu do věčnosti, předčítat věřícím Písmo svaté, vyučovat a povzbuzovat lid, předsedat bohoslužbě a modlitbě věřících, udělovat svátostiny a vést smuteční a pohřební obřady...Tyto funkce jsou nadmíru potřebné pro život církve. Protože se však podle dnes platné kázně v latinské církvi mohou v mnoha krajinách vykonávat jen velmi těžko, může být v budoucnu obnoveno jáhenství jako vlastní a trvalý hierarchický stupeň...Se souhlasem římského biskupa se může toto jáhenství udělit

mužům zralejšího věku, a to i žijícím v manželství, a také schopným mladým mužům, pro které však musí zůstat v platnosti zákon celibátu.“³

Tyto slova LG připomínají situaci, že v latinské tradici se diakonát vytratil a je třeba, aby se vrátil a stal se skutečností života církve v její ministerialitě. Jáhen se má stát řádným a trvalým ministrem, ne pouze dočasným, jako předstupeň ke kněžství.

Na tomto základě pak vznikají pokoncilní liturgické knihy, zvláště pak Římský pontifikál, ve kterém se v příslušné části věnované svěcení jáhnů odráží důležitost liturgické služby jáhna, jež vychází z ministerských analýz jeho služby.

K pojmenování této služby se používají biblické verše, které se odvolávají jak na analogickou podobnost jáhenství se službou levitů ve Starém Zákoně, tak zvláště na Nový Zákon, který hovoří o ustanovení diakonů ve Skutcích apoštolů⁴ a dále zmínku v Pavlových listech.⁵

Jáhen je tedy dle těchto analýz skutečným: „*ministerium verbi, altaris et caritatis*“.

I když byzantský koncil „*In Trullo*“, který se konal v roce 692, dokonce vyslovuje mínění, že oněch sedm mužů, které zmiňují Skutky apoštolů, nejsou první jáhni, nýbrž osoby, které dostaly pověření starat se o potřebné, odvolání se na Skutky apoštolů při svěcení jáhnů hraje stále primární úlohu. V konsekrační modlitbě nad jáhnem se zmiňuje právě tento text Nového Zákona.

Při krátkém pohledu do historie můžeme vidět, že se od desátého století v Římské říši uplatňuje pravidlo postupného ordinování od nižších k vyšším svěcením - „*per gradum*“. Základním historickým pramenem z této doby je *Pontificale Romano-Germanicum*, který navazuje na tradici *Ordines Romani* z předchozích staletí. Od Druhého lateránského koncilu (1139) ordinuje latinská církev pouze celibátníky a jáhenství se v západní části církve postupně vytrácí. Tridentský koncil (1545) sice učinil pokus o znovuzavedení tohoto trvalého stupně služby v církvi, avšak dovést tuto myšlenku do zdárného konce se podařilo až otcům na II. vatikánském koncilu (1962 - 1965).

³ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Přel. pracovní skupina pod vedením Oto Mádra. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. Přel. z latiny: Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II.: Constitutiones, Decreta, Declarationes. ISBN 80-7113-089-3, s.67.

⁴ Srov. Sk 6,1-6

⁵ Srov. Flp 1,1 a 1Tim 3,8

V současném Katechismu katolické církve v čl. 1538 se pak můžeme dočíst následující:

„Ať všichni mají úctu k jáhnům jako k samému Ježíši Kristu, k biskupovi jako k obrazu Otce a ke kněžím jako k Božímu senátu a sboru apoštolů, bez nich není církev.“⁶

Jáhnové jsou svěceni ke službě biskupovi. *Apoštolská Tradice* (kap.8) říká, že jáhen je „*in ministerio episcopi ordinantur.*“ Při tomto svěcení obdrží dar sedmeré milosti – Ducha Svatého. Služba jáhna je tedy dále vázána na biskupa, kterému se jáhen má stát pomocníkem - asistentem. Můžeme zde hovořit o dvou prodloužených rukách biskupa, kterými jsou kněží a jáhni. Kromě praktických úkolů, jáhen, který je poslaný biskupem spoluslaví mešní liturgii společně s knězem.

1.2.2 Služba jáhna dle liturgických knih východního obřadu v ČR

Liturgie byzantsko-slovanského obřadu předpokládá dialogický charakter, který je zřetelný v liturgické agendě bohoslužebných knih. Walerian Bugel ve své knize „Současné slovenské verze Byzantské Liturgie sv. Jana Zlatoústého“ hovoří o této skutečnosti takto:

„Na otázku, čím je tato „dialogičnost“ způsobena, je třeba odpovědět, že právě zvláštní úlohou jáhna v liturgii . Ta spočívá v především v „podvojně“ úloze jáhna, který jednak vede modlitbu Božího lidu v chrámu a usměrňuje liturgický zpěv i průběh liturgie, a na druhé straně se s knězem spolupodílí na sloužení liturgie v svatyni, díky čemuž je v liturgických textech nazýván „spolusloužícím“.⁷

⁶ *Katechismus katolické církve*, Přel. Josef Koláček. 1. vyd. Vydal Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r.o., Praha 1, 1995. Přel. z francouzštiny: Catéchisme de l' Eglise catholique. ISBN 80-7113-132-6, s.394.

⁷ BUGEL, Walerian. *Současné slovenské verze byzantské liturgie sv. Jana Zlatoústého*. Vydala Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2001. ISBN 80-244-0369-2, s.52.

Robert Taft ve své knize „Katolicismus Východního obřadu“ o tomto dialogickém charakteru jáhenské služby při liturgii hovoří takto:

„Ticho je spíše výjimkou. Probíhá zde nepřetržitý dialog mezi jáhnem a lidem, dialog jednoduchých proseb za jejich základní potřeby: pokoj, milosrdenství, spásu, zdraví, ochranu.“⁸

1.2.3 Služba jáhna a ikonologie

S touto dialogičností liturgie zvláště v byzantsko-slovanském obřadu souvisí i samotná ikonologie diakonátu. Tedy význam obrazu jáhna v jeho gestech a postojích během bohoslužby. Ve východní liturgii je jáhen poslem, andělem, který zvěstuje evangelium. Gesto pozvednutí jáhenské štolky – oráru při modlitbě je symbolem andělského křídla.

Například při „Velkém vchodu“, kdy diakon s knězem přinášejí chléb a víno k posvěcení, skutečně představují cherubíny, kteří „nesou“ Krále na svých ramenou do svatyně. Robert Taft ve své knize „Život z liturgie“ přidává k tomuto tento poetický akcent:

„A jáhen je v jednom živém obraze od svatého Jana Klimaka, když stojí v čele shromáždění před hlavními branami ikonostasu a vytváří most mezi lidmi a chrámovou svatyní, tělo, které stojí před lidmi, ale duše tluče na brány ráje skrze modlitbu.“⁹

I v latinské mešní liturgii nalzáme obrazy, které souvisí s ikonologií jáhenské služby. I zde je jáhen „poslem“, například ve chvíli, kdy vystoupí za ambonu, aby předčítal radostnou zvěst božímu lidu. V tuto chvíli se stává andělem, který od

⁸ TAFT, Robert F. *Katolicismus východního obřadu – dědictví a poslání*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 2002. Přel. z anglického originálu Antonín Čížek. ISBN 80-86045-89-7, s.44 – 45.

⁹ TAFT, Robert F. *Život z liturgie* 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 2008. Přel. z anglického originálu Michal Umlauf a Vít Peštuka. ISBN 978-80-86715-95-7, s.160 – 161.

odvaleného náhrobního kamene zvěstuje ženám zprávu o vzkříšeném Kristu: „Proč hledáte živého mezi mrtvými? Není zde, byl vzkříšen.“¹⁰

1.3 Konsekrační modlitba při svěcení jáhna

V této části práce se zaměřím na konsekrační modlitbu při svěcení jáhna-diakona v latinské a byzantsko-slovanské tradici

1.3.1 Římský pontifikál

Při výběru a následném svěcení jáhnů by měl být zachován určitý postup. Místní společenství by mělo doporučit svého kandidáta. Také farář, který by měl mít přehled o charismatech ve své obci, může oslovit muže, o kterém je přesvědčen, že je vhodný pro tuto službu, a představit jej biskupovi. Poté by měl mít tento kandidát dostatečný čas a prostor pro svůj osobní souhlas. Následuje formace vybraných kandidátů jáhenství a v naší místní české církvi je v současnosti také podmínkou alespoň bakalářské vzdělání na teologické fakultě. Konečný úsudek a souhlas ke svěcení pak vyřkne biskup.

Svátost jáhenského svěcení udílí biskup po evangeliu a má tři části. V první, přípravné, která začíná apelací na kandidáta, se po jeho představení biskup dotazuje zodpovědné osoby na jeho vhodnost a připravenost. Dále následuje homilie a přijetí kandidáta ze strany biskupa a dialog mezi kandidátem a biskupem včetně příslibu poslušnosti. Liturgie pokračuje litaniami, při kterých kandidát leží v prostraci. Tento modlitební postoj je symbolem vydannosti kandidáta do Božích rukou. Hlavní rituál udílení této svátosti, který předkládá Římský pontifikál je tento:

„Při svěcení jáhnů je materií vzkládání rukou biskupa na každého svěcence, které se koná mlčky před konsekrační modlitbou. Formou jsou slova této konsekrační modlitby, ze kterých k podstatě a platnosti svěcení patří tato: „Prosíme, Pane, sešli

¹⁰

Srov. Lk 24,5-6

*na ně Ducha Svatého, ať je posiluje, aby darem tvé sedmeré milosti věrně vykonávali posvátnou službu.*¹¹

Biskup bez mitry s rozepjatýma rukama pronáší nad klečícím kandidátem tuto konsekracní modlitbu, která je nejdůležitějším okamžikem svěcení:

„Stůj při nás, Bože všemohoucí, dárce milosti, ty, který všemu dáváš řád a rozděluješ služby. Ty, zůstáváš bez proměny a obnovuješ všechno. Ty ve své prozřetelnosti všechno řídíš a v každé době rozdáváš potřebné dary skrze našeho Pána, Ježíše Krista, neboť on je tvé Slovo, moc a moudrost.

Jeho tělo, svou církev, zahrnuješ množstvím nejrůznějších milostí, aby v rozličnosti svých údů rostla v jediný podivuhodný svazek skrze Ducha Svatého. Buduješ svou církev, aby rostla v nový chrám. Povoláváš v ní své služebníky, které církev pověřuje trojím stupněm posvátné služby, jako jsi v době starozákonní vyvolil syny Leviovy, aby konali službu při tvém svatostánku.

Podobně i na počátku života tvé církve Duch Svatý vedl apoštoly tvého Syna, že ustanovili sedm mužů dobré pověsti ke každodenní službě, aby se sami mohli více věnovat modlitbě a hlásání tvého slova. Tyto vyvolené muže modlitbou a vkládáním rukou ustanovili k službě u stolu.

Shlédni, prosíme, Bože, milostivě také na tohoto svého služebníka, kterého ustanovujeme k jáhenské službě, aby přísluhoval u tvého svatého oltáře. Prosíme, Pane, sešli na něho Ducha Svatého, ať jej posiluje, aby darem tvé sedmeré milosti, věrně vykonával posvátnou službu.

Ať má hojnost všech ctností: nepředstíranou lásku, horlivost v péči o nemocné a chudé, vnitřní autoritu a skromnost, ryzost a čistotu, věrnost a duchovní kázeň.

Ať celým svým životem jde za světlem tvých přikázání, a jeho bezúhonnost ať získává tvůj lid, aby jej následoval; ať je jeho chloubou dobré svědomí, ať je pevný a stálý a v Kristu ať vytrvá v dobrém až do konce.

¹¹

Římský pontifikál, Ve spolupráci s komisí ČBK pro liturgii. Karmelitánské vydavatelství v Kostelním Vydří, 2008. ISBN 978-80-7195-274-9, s.100.

At' věrně následuje tvého Syna, který nepřišel, aby se mu sloužilo, ale aby sám sloužil, a jednou at' s ním kraluje v tvém věčném království.

*Neboť on s tebou v jednotě Ducha Svatého žije a kraluje po všechny věky věků.*¹²

Na závěr všichni odpoví „*amen*“.

V dějinách církve se při konsekračních obřadech vyskytovaly různé doprovodné rity, které obsahovaly předávání různých insignií. Florentský koncil (1439) pak tuto část stanovil za centrální. V případě jáhenství jde kromě předání evangeliáře také o oblečení dalmatiky – jáhenského roucha a pozdravení pokoje.

Tato současná konsekrační modlitba v latinském misálu je inspirována původní Apoštolskou Tradicí a Veronským sakramentářem. Jejím základem je ustanovení sedmi jáhnů, jak o něm hovoří Skutky apoštolů.¹³ V textu je zdůrazněna jáhnova ministerialita, která je zřetelná jak v liturgii - kultu, tak ve službě slova, stolu a služebné lásky – „*verbis, altaris et caritatis*“. Úkoly jáhna, které z tohoto pramení, jsou tedy v ve službě chudým a potřebným.

Vlastní anamnese popisuje charakter jáhenské služby. Text je velmi přímý a obsahuje již zmíněnou část Skutků apoštolů a také zmínku o službě starozákonních levitů, kteří jsou předobrazem novozákonního diakonátu ve smyslu pomocníků kněží.

V epikletické části je Duch Svatý vzýván zcela přímo, bez použití jakéhokoli přirovnání. Milost, o kterou se Duch Svatý prosí, se má stát plností darů, které mají spočinout na vybraném kandidátovi – „*aby darem tvé sedmeré milosti, věrně vykonával posvátnou službu*“.

V přímluvách se prosí za jáhnovy ctnosti, které mají být zřetelné z jeho praktického života a jsou výslovně jmenovány.

¹² Římský pontifikál, Ve spolupráci s komisí ČBK pro liturgii. Karmelitánské vydavatelství v Kostelním Vydří, 2008. ISBN 978-80-7195-274-9, s.244-246.

¹³ Srov. Sk 6,1-6

1.3.2 Konsekrační modlitba v obřadech řeckokatolické církve

Text v církevní staroslovanštině, který se stále používá na našem území při konsekraci diakona v byzantsko-slovanské liturgii, příkládám v příloze této práce.¹⁴

Pro neexistenci současného oficiálního překladu, uvádím pouze pokus o vlastní, volný překlad této modlitby:

„Hospodine náš Bože, ve své prozřetelnosti, tvou nepochopitelnou silou, velkoryse vyléváš svého Ducha na ty, kdo budou služebníky na tvých nepomýjících tajemstvích.

Ty sám, Pane, tohoto služebníka (N), kterého jsi postavil ve své laskavosti před sebe, aby mohl konat jáhenskou službu, naplň svým požehnáním, aby on ve vši zbožnosti a s čistým svědomím zachovával tajemství víry.

Pomáhej mu a žehnej mu, aby po vzoru jáhna, prvomučedníka Štěpána, byl hoden tobě sloužit a tobě vydával svědectví. Daruj mu sílu, aby tebe vždycky velebil, daruj mu své požehnání, aby byl tvým dobrým služebníkem.

Neboť tvoje je království i moc i sláva Otce, Syna, i Svatého Ducha, nyní i vždycky a na věky věků.“¹⁵

Na rozdíl od konsekrační modlitby nad jáhnem v latinském ritu, tato neobsahuje zmínku o starozákonní službě levitů. Je zde však vyzdvižen novozákonní příklad jáhna Štěpána, který svoji službu završil prolitím krve: „...pohlédli na Štěpána a viděli, že jeho tvář je jako tvář anděla.“¹⁶ Služba diakona je zde vnímána jako služba Kristu a také eucharistii. Diakon má střežit a ochraňovat svatá tajemství. Při tomto svém konání má být vždy obětavý právě tak, jako jáhen Štěpán.

Spisovatel a pravoslavný kněz, otec Sergij Bulgakov píše o svém vysvěcení na jáhna na svátek Nejsvětější Trojice toto:

¹⁴ Srov. Příloha č.1, s.51-52.

¹⁵ *Archieratikon* [online]. The Archieratikon is the service book for the Hierarch (Bishop/Eparch). [cit.5.3.2013]. Dostupné na WWW. http://www.patronagechurch.com/Archieratikon/archieratikon_index.htm

¹⁶ Srov. Sk 6,15

„Jestli je možné vyjádřit nevyjádřitelné, řekl bych, že toto jáhenské svěcení jsem prožíval jako ohnivou zkušenost. Nejvzrušivější byl jistě průvod královskými dveřmi a přiblížení se k svatému oltáři. Bylo to jako projít ohněm, ohněm spalujícím, který osvětloval a obnovoval. Byl to vstup do jiného světa, do nebeského království. Byl to začátek nového bytí, ve kterém jsem od té chvíle začal žít až dodnes..“¹⁷

2 Služba jáhna v mešní liturgii latinského a byzantsko-slovanského obřadu v ČR

Dříve než se pokusím o výklad Mše svaté a Svaté Božské Liturgie Jana Zlatoústého dle liturgické agendy v těch částech, kde pomyslně „na scénu“ vstupuje jáhen, je třeba říci, že základním rozdílem mezi byzantsko-slovanskou a latinskou liturgií je fakt, že liturgie východní nezná obětování uvnitř mše. Proto nelze tyto dva obřady srovnávat kontinuálně, nýbrž s přihlédnutím k tomuto.

Nyní tedy k samotnému corpusu této práce, kterým je výklad mešní liturgie u obou ritů, vzhledem ke službě jáhna – diakona. Nejprve jáhen a jeho úloha při bohoslužbě v latinském obřadu. Budu si všímat některých pohybů, gest a slov, která jáhen dělá nebo pronáší při bohoslužbě, ale také jejich výkladu. Pro větší přehlednost akustických výzev jáhna-diakona, jsem zvolil i barevné odlišení „**tučně v kurzívě**“ od vlastního probíhajícího textu. Modlitby kněze, které jsou také často v dialogickém charakteru s jáhnem, a odpovědi lidu jsou odlišeny od ostatního textu „**tučně**“.

¹⁷

SLÁDEK, Karel. *Mystická teologie východoslovanských křesťanů*. 1. vyd. Nakladatelství Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-23-6, s.126.

2.1 Jáhen v latinském ritu

V liturgické praxi slavení Mše svaté v latinském ritu misál počítá s přítomností jáhna při liturgii jako „*missa cum diacono*“. Při svém pokusu o výklad „*mše s jáhnem*“ budu vycházet z liturgické agendy Českého misálu z roku 1983.¹⁸

2.1.1 Úvodní obřady

Kněz s asistencí, tedy i s jáhnem, který jde před ním, společně vstupují do posvátného prostoru většinou za zvuku zpěvu, mešní písně, nebo části žalmu. Při významnějších příležitostech, jako jsou neděle a slavnosti, může jáhen také do shromáždění přinášet evangeliář, který nese zdvižený nad hlavou - živé Slovo přichází dprostřed svého lidu.

Poté jáhen pokládá evangeliář na obětní stůl a s ministranty a knězem hlubokou úklonou pozdraví oltář, který symbolizuje samotného Krista. Společně s knězem pak k němu přistupuje a zdraví jej polibkem. Tento antický zvyk má původ v běžném životě, avšak je více než symbolické, že jáhen s knězem zdraví tímto polibkem právě Krista. Jakou bázeň musí vyvolat tento úkon lásky, který by se nikdy neměl stát polibkem Jidášovým. Před reformou liturgie se tento pozdrav několikrát opakoval, nyní jej můžeme spatřit pouze na začátku a konci Mše svaté.

Při zvláštních příležitostech, jako jsou slavnosti a neděle během roku, se můžeme setkat s okouřením oltáře kadidlem. Jáhen opět po pravém boku kněze společně s ním obchází obětní stůl a místo, kde se za malou chvíli bude znovu odehrávat kalvárská oběť, se pomalu halí do dýmu kadidla, který symbolizuje modlitby, jež stoupají vzhůru k Bohu. Evangeliář, který jáhen přinesl v průvodu k oltáři, leží v jeho středu na něm a je v tuto chvíli zahalen do oblaků z vonné pryskyřice. Bůh přichází ve skrytosti mezi svůj lid jako tehdy, když přišla plnost času při jeho narození v Betlémě. Toto okouření oltáře je však také pozůstatkem některých pohanských obřadů a má apotropaický charakter – tedy kultické odehnání zlých

¹⁸ *Český misál*, Česká liturgická komise. Vydáno ve Vatikáně pro potřebu římskokatolické církve v ČSR. Praha, 1983, 1005 s.

démonů, kteří sídlí ve vzduchu a jež měl dým kadidla zahánět. Krom tohoto výkladu je zde ještě smysl čistě praktický, kadidlo je třeba pro dezinfekci a provonění prostoru. Při účasti lidu ve velkých chrámech bylo i toto hledisko neméně důležité.

V římské liturgii můžeme setkat se zvykem kropení lidu – „*Asperges me*“ – pokrop mne.¹⁹ Tento obřad je jistou západní „vodní“ variantou procházení diakona mezi lidem s kadidelnicí na začátku liturgie ve východním obřadu. *Asperges* však nikdy nebyl součástí Mše svaté, i když dodnes může nahradit úkon kajícího.

Po okouření a políbení oltáře jáhen přichází společně s knězem k předsednickému sedadlu „*sedes*“, které se pro tuto chvíli stává novým těžištěm bohoslužby, odkud za malou chvíli začne kněz Mši svatou znamením kříže. Jáhnovi pak opět přísluší místo většinou po presbyterově pravici vedle *sedes*.

2.1.2 Bohoslužba slova – liturgie katechumenů

Jáhen znovu vstupuje do děje během bohoslužby slova. Povstává při zpěvu aleluja, či sloce mešní písně (v době postní samozřejmě aleluja nezazní) a v hluboké úkloně před knězem, v případě pontifikální bohoslužby před biskupem, žádá o požehnání slovy:

„Prosím o požehnání.“²⁰

A kněz (biskup) mu dá požehnání:

„Ať ti Bůh očistí srdce i ústa, abys dobře zvěstoval jeho svaté evangelium, a ať ti k tomu dá své + požehnání.“²¹

Jáhen odpoví:

„Amen.“²²

Tímto „staň se“ jáhen přitakává svému úmyslu předčítat radostnou zvěst evangelia s vědomím, že svoje ústa propůjčuje hlasu samotného Krista, jehož slova za malou

19 Srov. Ž 51

20 *Český misál*, Česká liturgická komise. Vydáno ve Vatikáně pro potřebu římskokatolické církve v ČSR. Praha, 1983, s. 377.

21 Tamtéž, s.377.

22 Tamtéž, s.378.

chvíli zazní ve shromáždění křesťanů. Jáhnovo srdce by tedy mělo být prosto a očištěno jakékoli zloby či nenávisti.

Poté jáhen přichází k oltáři, kde znovu pozvedá evangeliář nad hlavu, a přechází k ambonu. Přitom může být doprovázen asistencí se svícemi a kadidelnicí. Takto seřazený průvod má svůj původ ve dvorních ceremoniálech světských panovníků. Tato pocta se nyní vzdává Kristu, který přichází doprostřed svého lidu: „*Vystoupil na horu, posadil se a učil.*“²³ Můžeme zde také vypožorovat analogii s takzvaným „*malým vchodem*“ ve východní liturgii. Kristus v triumfálním průvodu vstupuje na svůj trůn a jáhen zdraví shromáždění křesťanů, které v tuto chvíli stojí, pozdravem:

„Pán s vámi.“²⁴

Shromáždění jedním hlasem odpoví: „I s tebou.“ Zde je třeba říci, že překlad, který by byl blíže k originálnímu výrazu, má spíše znít: „I s tvým duchem.“, jak je tomu podobně např. v polské či slovenské liturgii.

„Pán s vámi“ - toto druhé pozdravení je skutečným přáním, aby Kristus byl se shromážděnými věřícími, kteří přišli, aby si poslechli slova věčného života.

Nyní jáhen uvádí čtení dle výběru perikop slovy:

„Slova svatého evangelia(N)“²⁵

Při tomto zvolání křížem žehná otevřený evangeliář a stejně jako lid dělá malý kříž na čele, ústech a na hrudi. Ať o tvých slovech, Pane, uvažuji, kež má ústa je dokáží hlásat a proniknou mi do srdce.

Bere od „*turiferářů*“ kadidlo a okuřuje s ním evangeliář, který položil na ambon. Oblakový sloup,²⁶ dým z kadidla, stoupá vzhůru od ambony ke klenbě chrámu. Tak jako Bůh vedl svůj izraelský národ po poušti a jeho velebnost byla viditelná v oblakovém sloupu, který šel před nimi, tak nyní vede svůj národ Slovem, které zazní ve shromáždění. Slovem, které se vtělilo, aby člověka povolalo ze smrti zpět k životu. Potom předčítá jáhen božímu lidu příslušné evangelium. Po přečtení otevřený evangeliář znovu pozvedá nad hlavu a ukončuje toto čtení zvoláním:

23 Srov. Mt 5,1

24 *Český misál*, Česká liturgická komise. Vydáno ve Vatikáně pro potřebu římskokatolické církve v ČSR. Praha, 1983, s.378.

25 Tamtéž, s. 378.

26 Srov. Ex 13,21

„Slyšeli jsme slovo Boží.“²⁷

Jáhen pak pronáší tuto modlitbu potichu:

„Radostná Boží zvěst at' nás osvobodí od hříchů.“²⁸

Evangelista políbí a odnáší jej zpět na obětní stůl.

Lid holduje samotnému Kristu aklamací: „**Sláva tobě Pane.**“²⁹ Toto zvolání je přesvědčení o tom, že Kristus je přítomen ve slově, které bylo předčítáno. Nyní se jáhen může opět posadit, avšak pokud má homilii (promluvu), zůstává u ambony a přednáší ji shromáždění. Homilie je minimálně o nedělích a svátcích povinná. Kazatel má za úkol přiblížit obsah čtení a touto většinou biblickou exegezí aktualizovat živé slovo pro dnešního posluchače. Tradice „vysvětlování“ Písma se nám dochovala z židovské synagogální bohoslužby. Homilie tedy má mít „mystagogický“ charakter. Liturgická reforma znovu klade důraz na četbu z Písma, která se má stát ústředním bodem slavení první části bohoslužby:

„Mimořádný význam má při slavení liturgie Písmo svaté. Z něho jsou vybrána čtení, která se vykládají v homilii, a žalmy, které se zpívají. Z jeho inspirace a podnětů se zrodily liturgické modlitby, orace a hymny; z něho dostávají liturgické úkony a znamení svůj význam. Proto v zájmu obnovy, rozvoje a přizpůsobení posvátné liturgie je třeba podněcovat srdečné a živé zalíbení ve svatém Písmu, jak o něm svědčí úctyhodná tradice východních i západních obřadů.“³⁰

Dei Verbum k tomuto dodává:

„Církev měla vždy v úctě Boží Písmo jako samo tělo Páně, vždyť především v posvátné liturgii – nepřestává brát a podávat věřícím chléb života ze stolu jak

²⁷ *Český misál*, Česká liturgická komise. Vydáno ve Vatikáně pro potřebu římskokatolické církve v ČSR. Praha, 1983, s.378.

²⁸ Tamtéž, s.378.

²⁹ *Český misál*, Česká liturgická komise. Vydáno ve Vatikáně pro potřebu římskokatolické církve v ČSR. Praha, 1983, s.378.

³⁰ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Přel. pracovní skupina pod vedením Oto Mádra. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. Přel. z latiny: Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II.: Constitutiones, Decreta, Declarationes. ISBN 80-7113-089-3, s.141-142.

*Božího slova, tak Kristova těla. Vždyť měla a má Písmo svaté spolu s posvátnou tradicí za nejvyšší pravidlo své víry, neboť Písmo svaté, Bohem vnuknuté a jednou provždy zaznamenané, podává nezměnitelně slovo Boha samého a v slovech proroků a apoštolů dává zaznít hlasu Ducha svatého.*³¹

V případě slavnosti či neděle, kdy se přednáší „*credo*“, jáhen s ostatními povstává a modlí se vyznání víry, které je jakýmsi přirozeným zářmováním zvěstování Božího slova, avšak uzavření první části bohoslužby přísluší takzvané „*modlitbě věřících*“ - přímluvám, které byly obnoveny znovu po II. vatikánském koncilu. Po úvodní modlitbě kněze může jáhen přednášet prosby za církvev, svět, za různé potřeby a za zemřelé. V římské liturgii jsou přítomny velkopáteční přímluvy, které jsou pozůstatkem této prastaré modlitby věřících, která se z bohoslužby postupně vytrácela od 5. století zřejmě zavedením litaní. Lid na jáhnovy aklamace odpovídá: „**Kyrie eleison**“ nebo „**Prosíme tě, vyslyš nás.**“

Právě jáhen je osoba, která má mít přehled o potřebách farnosti, a úmysly, které pronáší, mohou být zacíleny i na aktuální problémy. Závěrečná modlitba přímluv opět přísluší hlavnímu celebrantovi Mše svaté.

2.1.3 Bohoslužba oběti – liturgie věřících

V římské liturgii byl více zdůrazněn obětní průvod věřících, kteří přinášejí své dary před kněze či biskupa, a jáhni pak z těchto darů vybírali chléb a víno pro liturgii. Ostatními dary se podělovali chudí a byly také dále používány při rituálních hostinách. Mezi dary, které se přinášely, byl samozřejmě chléb a víno, ale přípustné byly i dary jiné, například pro potřebu chrámu, jako jsou svíce a olej. Asi od jedenáctého století jsou však kromě chleba a vína tyto dary vytlačovány penězi.

³¹ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Přel. pracovní skupina pod vedením Oto Mádra. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. Přel. z latiny: Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II.: Constitutiones, Decreta, Declarationes. ISBN 80-7113-089-3, s.121.

Jáhen společně s presbyterem přijímají od věřících obětní dary a odnášejí je na oltář, který je asistencí připraven na eucharistickou hostinu.

Zde především jáhnovi přísluší obřad smísení vody a vína, který má symbolizovat spojení božství a lidství Ježíše Krista, ale je také vzpomínkou na chvíli, kdy na kříži ze Spasitelova boku vytryskla krev a voda.³² Jáhen se potichu modlí, do kalichu vlévá víno, trochu vody a říká:

„Jako se tato voda spojuje s vínem, tak at' jsme spojeni s božstvím věčného Slova, spojeného s naším lidstvím.“³³

A podává kalich knězi.

Kristovo boholidství je také pozváním do eschatologického naplnění, kterého dojde člověk na konci věků a které se má uskutečnit i na nás.

Po požehnání darů mohou turiferáři přistoupit ke knězi a ten vsype do kadidelnice vonnou pryskyřici. Společně s knězem, který okuřuje oltář, pak jáhen obchází znovu obětní stůl. Kněz posléze také okouří jáhna samého. Poté jáhen převezme od kněze kadidelnici, okuřuje na znamení očištění kněze a také případné koncelebranty a nakonec i shromáždění křesťanů, když se postaví na kraj posvátného prostoru „presbytáře“. Celý kostel je takto připravený na chvíli, kdy Bůh navštíví svůj lid. Oblak zahalil stánek schůzky a Boží velebnost jej naplnila.³⁴

Během preface a eucharistické modlitby může jáhen přísluhovat u oltáře při misálu.

Při konsekračních slovech znovu přijímá od turiferářů kadidelnici, pokleká před obětním stolem zády k lidu a při pozdvihování okuřuje dary, které se mocí Ducha svatého stávají tělem a krví Kristovou. „*Panis angelicus*“ sestupuje z nebe a na oltáři se znovu obětuje za spásu člověka. Bůh se stává pokrmem. Křehkým kouskem chleba, aby nasýtil hladové, kteří lační po opravdovém chlebě života.

32 Srov. J 19,34b

33 *Český misál*, Česká liturgická komise. Vydáno ve Vatikáně pro potřebu římskokatolické církve v ČSR. Praha, 1983, s.380.

34 Srov. Ex 40,34

Za zmínku samozřejmě stojí chvíle, kdy zazní z úst kněze starokřesťanská slavnostní doxologie: „**Skrze něho, s ním a v něm...**“³⁵, kdy spolu s knězem, který pozvedá miskou s eucharistickým chlebem, pozvedá jáhen i kalich. Shromáždění křesťanů svým „**Amen**“³⁶ přitakává smyslu těchto slov. V tento okamžik jsou věřící nejen s Kristem, ale jsou i v něm, jedno s ním, jedno tělo. Jáhen jako služebník kalicha má v tuto chvíli jedinečné právo a povinnost pozdvihnout tento nápoj věčného života.

Po Otčenáši a Beránku boží zazní z úst kněze výzva: „**Pokoj Páně at' zůstává vždycky s vámi**“³⁷. Po ní jáhen vybídne lid k pozdravení pokoje:

„Pozdravte se navzájem pozdravením pokoje.“³⁸

Pokoj neznamená jen klid. Tento Kristův pokoj nás má všechny sjednotit. Máme se usmířit se svým bratrem dříve, než předstoupíme před oltář k přijetí eucharistie.³⁹

Joseph Bianchi ve své knize „Slovo a liturgie“ se k tomuto vyjadřuje:

*„Je vlastní tradicí římské církve, že po modlitbě Otčenáš a prosbě o jednotu a pokoj pro církev, skrze modlitbu ke Kristu, následuje pozdravení pokoje mezi věřícími, ono „svaté políbení“ (srov. Řím 16,16; 1 Kor 16,20; 2 Kor 13,12; 1 Sol 5,26; 1 Petr 5,14), vzájemné objetí těch, kdo jsou pozváni k hostině Boží. Augustin dosvědčuje: „Po modlitbě Páně se říká Pokoj Vám a křesťané se políbí svatým políbením.“ Jak dobře víš, v jiných západních nebo východních liturgiích je toto gesto zařazeno ještě před přinášením darů. Ale právě toto umístění v římské liturgii vypovídá o tom, že toto gesto nevyjadřuje ani tak usmíření nebo družnost, ale sdílení pokoje, který sestupuje od Krista přítomného na oltáři.“*⁴⁰

Josef Ratzinger v knize „Duch liturgie“ k tomuto však uvádí toto:

³⁵ Český misál, Česká liturgická komise. Vydáno ve Vatikáně pro potřebu římskokatolické církve v ČSR. Praha, 198, s.452.

³⁶ Tamtéž, s.452.

³⁷ Tamtéž, s.462.

³⁸ Tamtéž, s.462.

³⁹ Srov. Mt. 5,23

⁴⁰ BIANCHI, Joseph. *Slovo a liturgie*. 1. vyd. Karmelitánské nakladatelství v kostelním Vydří, 2012. Přel. z italského originálu Michal Umlauf. ISBN 978-80-7195-568-9, s.37.

„Například pozdravení pokoje se nevyjadřuje podle Mt 5,23-25 před přijímáním, ale před přinášením obětních darů, což by koneckonců bylo dobré rozšířit pro celou oblast římského ritu, pokud chceme vlastní podstatu pozdravení pokoje uchovat.“⁴¹

Po „**Hle, beránek Boží...**“⁴², které analogicky souzní s východním „Svaté svatým“, nastává přijetí svátostných způsobů knězem, jáhnem, asistencí a rozdání svatého přijímání Božímu lidu.

Po skončení rozdávání svátostných způsobů, (v latinské liturgii většinou pod jednou způsobou chleba), jáhen očistí bohoslužebné nádoby „*purifikace*“ a posadí se vedle kněze v úkonu tiché modlitby díkyvdání.

Na konci bohoslužby po závěrečném: „**Pán s vámi**“⁴³ při slavnostním požehnání vybídne lid ke sklonění se před Bohem:

*„Skloužte se před Bohem a přijměte požehnání.“*⁴⁴

A po trojičním požehnání knězem přednáší závěrečnou výzvu:

*„Jděte ve jménu Páně.“*⁴⁵

Co znamená jít ve jménu Páně? Tato jáhnova výzva „Jděte“ v sobě nese jasný misijní akcent. Od této chvíle jsme se stali my sami rozdavatelé Krista. To my máme znovu jít a „zrodit“ Krista pro tento svět, jako jej zrodila Maria. Naší povinností je nést Ježíšovo jméno a jeho význam - Bůh je spása. O této spáse, kterou jsme poznali, jsme povinni svědčit vlastním životem.

Na závěr bohoslužby jáhen společně s knězem líbají oltář, předstupují před něj a v hluboké úkloně se loučí s Kristem. Mše svatá je u konce.

41 RATZINGER, Joseph. *Duch liturgie*. 1. vyd. Brno: Barnister a Principal, 2006. Přel. z německého originálu Petr a Markéta Kolářovi. ISBN 80-7364-032-5, s.149.

42 *Český misál*, Česká liturgická komise. Vydáno ve Vatikáně pro potřebu římskokatolické církve v ČR. Praha, 1983, s.463.

43 *Český misál*, Česká liturgická komise. Vydáno ve Vatikáně pro potřebu římskokatolické církve v ČR. Praha, 1983, s. 463.

44 Tamtéž, s.493.

45 Tamtéž, s.465.

2.2 Diakon v liturgii sv. Jana Zlatoústého

Východní tradice v mešní liturgii používá nejen Liturgii sv. Jana Zlatoústého, ale i další, jako jsou liturgie sv. Basila, sv. Řehoře či sv. Jakuba.

Ve výkladu Liturgie sv. Jana Zlatoústého vycházím z textu, který vydala pro vnitřní potřebu řeckokatolická církev v ČR v Praze roku 2007⁴⁶.

Hlavním úkolem diakona v Božské liturgii sv. Jana Zlatoústého je: „být spojnicí“ mezi knězem, který je v posvátném prostoru za ikonostasem, a božím lidem uvnitř chrámové lodi. Robert Taft vysvětluje funkci ikonostasu takto:

„Ikonostas, který uzavírá svatyni, kde se slaví tajemství smlouvy, je vnímán jako prsten, který spojuje nebe a zemi.“⁴⁷

Lid tedy zpívá, modlí se a odpovídá diakonovi na jeho aklamace, například litanie (tzv. ektenie), které jsou zvláště rozvinuty v byzantské liturgii. Diakon tak několikrát vychází z chrámového posvátného prostoru v ústretu lidu, aby se symbolickým způsobem stal „mluvčím“ a podněcovatelem modliteb.

2.2.1 Proskodimie

Kněz při první části liturgie, která se nazývá Proskomidie připravuje chléb pomocí svatého kopí, kterým vyřezává z určeného chleba kousky, které budou použity při následné bohoslužbě. To vše se děje skryto před zraky lidu za branou ikonostasu na přípravném stolku - „žertveniku“. Tento bohatý ritus má v naší liturgii římské poněkud kratší a redukovanější podobu v rámci mše svaté. Vzhledem k tomu, že množství modliteb a rituálních gest během Proskomidie a samotné Božské liturgie je mnoho, budu vybírat pro výklad pouze některé z nich.

⁴⁶ Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, 98 s.

⁴⁷ TAFT, Robert F. *Stručné dějiny byzantské liturgie*. 1.vyd. Refugium Velehrad – Roma, 2011. Přel. z anglického originálu Tomáš Mrňávek. ISBN 978-80-7412-069-5, s.66.

Po úvodních modlitbách, „*tropárech*“ a příchodu do „*svatyně*“ (kněžiště) se po trojím klanění a políbení evangeliáře, „*oltářního kříže*“ a oltáře, které má stejný význam jako v liturgii latinské, se diakon potichu modlí:

„Bože, buď milostiv mě hříšnému“.⁴⁸

A bere do rukou „*stichar*“ - roucho bílé (alba) nebo třpytivé barvy .

Tento postoj zkroušené mysli je totiž jediný možný, aby následná liturgie byla sloužena s užitkem. Není nic, co bychom mohli Bohu dát, aniž by to před tím nebylo jeho. Jediné, co mu dát můžeme a co on nevlastnil, jsou naše hříchy. A přesto, neexistují hříchy samotné, nýbrž pouze jen hříšní lidé. Tato pokora mysli má tedy doprovázet nejen počátek, ale liturgii celou. Ještě několikrát se tato prosba o milost bude během liturgie opakovat. Následně diakon, stále v tomto postoji bázně před Bohem, přistoupí ke knězi a říká:

„Požehnej, Pane, tento stichar a tento orár“⁴⁹

Poodstoupí kousek stranou, obléká si stichar a říká:

„Má duše zaplesá v Hospodinu, neboť mě oblékl rouchem spásy, pláštěm spravedlnosti mě přioděl, jsem jako ženich zdobený věncem, jako nevěsta zkrášlená šperky.“⁵⁰

Toto roucho je skutečně symbolem andělského stavu a čistoty srdce, o které má diakon usilovat. Diakon je nyní účasten svatební hostiny s Kristem. Každý, kdo jde na svatbu, si má obléknout slavnostní roucho, aby byla podtržena důležitost tohoto okamžiku. Pak diakon líbá „*orár*“ (diakonskou štolu) a položí si ho na levé rameno. Během liturgie jej pak bude několikrát třemi prsty pozvedat jako „andělské křídlo“. Bude to vždy, když bude podněcovatelem modliteb lidu, který společně s ním slaví Božskou liturgii.

Na pravou i levou ruku si také navléká „*narukávníky*“ (podobnost s předkoncilním kněžským „*manipulem*“ u latinské liturgie) a říká u pravého:

⁴⁸ Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.5.

⁴⁹ Tamtéž, s.5.

⁵⁰ Tamtéž, s.5.

„Pravice tvá Hospodine, proslavila se silou, pravice tvá Hospodine, rozdrtila nepřátele, z vrcholu slávy jsi smetl odpůrce.“⁵¹

A u levého:

„Ruce tvé mě stvořily, daly mi pevnost, dodej mi rozumu, ať porozumím tvým přikázáním.“⁵²

Poté, takto připraven k slavení Božské liturgie, odchází k žertveníku, aby připravil bohoslužebné nádoby, „*diskos*“ (miska) a kalich.

Dále bych vyzdvihl jednu velmi symbolickou část proskomidie. Je to chvíle po obmytí rukou, které doprovází modlitba, a následné sklonění se před žertvenikem, přičemž diakon i kněz říkají:

„Bože, buď milostiv mně hříšnému.“⁵³

„Tys nás svou drahocenou krví vykoupil z prokletí zákona, dal ses přibít na kříž a probodnout kopím, a tak jsi otevřel lidem pramen nesmrtelnosti. Náš Spasiteli, sláva tobě.“⁵⁴

Po této velmi sugestivní modlitbě bere kněz do rukou „*svaté kopí*“, dvoubřítý nůž ve formě kopí, kterým vyřezává a odděluje „*prosfory*“ - chléb, který bude od začátku představovat Kristovo tělo, jež se mocí Svatého Ducha přepodstatní v tělo skutečné. Theodor – otec studijské reformy, hovoří o symbolech v liturgii takto:

„Nedomníváš-li se, že na božské křížmo musí být pohlíženo jako na symbol Krista, na svatý stůl jako na jeho hrob, který je dárcem života, na plátno jako na to, ve kterém byl pohřben, na kopí kněze jako na kopí, které probodlo bok, a na houbu jako

51 *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoustého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.6.

52 Tamtéž, s.6.

53 Tamtéž, s.7.

54 Tamtéž, s.7.

na tu, ze které pil ocet? Pokud tyto věci dáš stranou, co ti zůstane pro zpřítomnění božských tajemství?“⁵⁵

Diakon pak knězi adresuje několik výzev k přípravě chleba k eucharistii včetně:

„Probodni, pane.“⁵⁶

A kněz probodává pravou stranu chleba se slovy: **„Jeden z vojáků mu kopím probodl bok a hned vyšla krev a voda. A ten, který to viděl, vydává o tom svědectví a jeho svědectví je pravdivé.“⁵⁷**

Ano, Kristus byl skutečně proklán pro naši nepravost.⁵⁸

Ještě jednu velmi symbolickou část proskomidie bych zde rád připomněl. Poté, co kněz vyjmul z předložených prosofů částičky chleba, pokládá je na diskos, kde ony symbolizují jakoby celou církev shromážděnou s Bohorodičkou a svatými okolo prosofy představující Krista – beránka. Pak pokládá na diskos tzv. „hvězdici“ (dva zlaté oblouky s hvězdou nahoře) a modlí se. Tyto dary a kalich pak kněz na výzvy diakona okuřuje a přes hvězdici třemi rouškami (2x „pokrovec a vozduch“) pokrývá předložené dary tak, aby se nedotýkaly chleba.

Bůh bere pod svou ochranu tuto svatou oběť a „přikrývá ji“, slovy kněze, stíny svých křídel. Diakon i kněz v tuto chvíli pohlížejí na chléb ležící na disku jako na bezbranné dítě v jeslích v betlémské jeskyni, nad kterou září hvězda. Na roušky jako na pleny, do kterých bylo dítě zabaleno. Klanějí se jako mudrci z východu a v úžasu obětují kadidlo, které přinesli právě narozenému Králi veškerenstva. Po výzvě diakona k modlitbě se kněz znovu modlí nad předloženými dary. Poté koná tzv. modlitbu propuštění. Diakon bere do rukou kadidelnici, okuřuje znovu žertvenik a také křížem obětní stůl a přitom se potichu modlí tuto překrásnou modlitbu:

„V hrobě jsi byl tělem a v podsvětí s duší, i když jsi Bůh. Též v ráji se zločincem a na trůnu jsi byl s Otcem i Duchem. Ty vše naplňuješ, neobsáhnutelný Kriste.“⁵⁹

55 TAFT, Robert F. *Stručné dějiny byzantské liturgie*. 1.vyd. Refugium Velehrad – Roma, 2011. Přel. z anglického originálu Tomáš Mrnávek. ISBN 978-80-7412-069-5, s.56.

56 *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.8.

57 Tamtéž, s.8.

58 Srov. Iz 53,5

Též se modlí žalm č.50 a prochází chrámem. N.V. Gogol ve svém výkladu Božské liturgie k tomu poznamenává:

„Diakon jako sluha Boží okuřuje a klaní se všem stejně – bohatému i nejchudšímu, a vítá je všechny jako nejmilejší hosty nebeského hospodáře. Zároveň okuřuje obrazy svatých a klaní se jim, neboť i oni jsou hosty, kteří přišli na tajemnou večeři Páně.“⁶⁰

Pak se diakon vrací znovu do svatyně a společně s knězem se třikrát klanějí a potichu se modlí. Diakon pozvedá orár třemi prsty jako andělské křídlo, sklání hlavu a říká:

„Je čas sloužit Pánu. Požehnej, pane.“⁶¹

Kněz žehná diakona se slovy: **„Požehnaný je Bůh náš v každé době, nyní i vždycky a na věky věků.“⁶²**

A znovu diakon:

„Pomodli se za mne, pane.“⁶³

A kněz: **„Pán at' řídí tvé kroky.“⁶⁴**

A diakon opět:

„Pamatuj na mne, svatý pane.“⁶⁵

59 *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.14.*

60 GOGOL, Nikolaj Vasilijevič. *Rozjímání o Božské liturgii*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 1996. ISBN 80-7364-032-5, s.15.

61 *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.14.*

62 Tamtéž, s.14.

63 *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.14.*

64 Tamtéž, s.14.

65 Tamtéž, s.14.

Kněz: „Pán at' na tebe pamatuje ve svém království v každé době, nyní i vždycky a na věky věků.“⁶⁶

Diakon: „*Amen.*“⁶⁷

Poté se diakon klaní, vychází „*severním vchodem*“ před královské dveře, potichu se modlí a na jeho výzvu, kterou zpívá:

„*Požehnej otče,*“⁶⁸

může Božská liturgie začít. Ano, teď je skutečně čas, aby Hospodin jednal: „*Ted' je ta doba příhodná, ted' je ten den spásy.*“⁶⁹

Dynamický a spásonosný čas věčnosti se v tuto chvíli prolomil do našeho času a prostoru, abychom společně s celou církví mohli být přítomni velkému tajemství spásy.

„*Protože celá proskomidie není nic jiného než pouhá příprava k samotné liturgii, spojila s ní církev vzpomínku na prvotní život Kristův, jenž byl přípravou k jeho skutkům na světě. Celá probíhá v oltáři při zavřených dveřích, při zatažené oponě, skryta před zraky přítomných, stejně jako celý skrytý život Kristův plynul ve skrytosti před zrakem lidí.*“⁷⁰

2.2.2 Liturgie katechumenů

Tak jako první část Božské liturgie symbolicky popisovala „skrytý“ život Boha po jeho narození, tak druhá část „*liturgie katechumenů*“ má obsáhnout Ježíšovo „veřejné působení“ a zvěstování. Už ze samotného názvu této části bohoslužby je patrné, že se jí účastnili také katechumeni, tedy ti, kteří se teprve „chystali“ k přijetí křtu.

⁶⁶ Tamtéž, s.14.

⁶⁷ *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.14.

⁶⁸ Tamtéž, s.15.

⁶⁹ Srov. 2 Kor 6,2

Po trojičním požehnání kněze se diakon modlí tzv. „*ekténie*“ - modlitby za pokoj, sjednocení církví, chrám, ve kterém se liturgie koná, za papeže (pokud jde o sjednocenou církev), počasí, nemocné i trpící. Jestliže se koná vzpomínka za zemřelé, přidávají se modlitby i za ně. Poté se zpívají antifony, což jsou krátké úryvky žalmů.

Diakon se pak postaví před ikonu Krista s pozdviženým orárem. Pak se vrátí před královské dveře a přidává další ekténie a znovu zazní antifony. To vše se opakuje třikrát, vždy zakončeno vzýváním Nejsvětější Trojice knězem. V neděli se zpívá jako třetí „*antifona blahoslavenství*“. Poté se kněz a diakon postaví před „*prestol*“ a třikrát se při „*Sláva*“ klanějí. Kněz podává diakonovi evangeliář a společně pak obcházejí prestol z pravé strany a vycházejí tzv. „*severnými dveřmi*“. Před nimi pak jde asistence se svícemi. Robert Taft k tomuto dodává:

„Velká část (bohoslužby) navazuje na toto vycházení a vracení se. Ale liturgie není ceremoniál. Je to modlitba. Tudiž tyto ceremonie jsou rituálním vyjádřením textu. V současném byzantském obřadu obsahují liturgické formule dvě rozlišené vrstvy. Zatímco jáhen stojí mimo bránu ikonostasu, zpívá litanie a řídí tak lid v modlitbě, uvnitř sanktuária pokračuje paralelně bohoslužba. Přes otevřené brány ikonostasu je oltář zdaleka viditelný; zářivě osvětlený a zahalený do oblaků kadidla vtiskuje věřícím pocit tajemství a posvátnosti. Před tímto oltářem ve svatyni stojí hlavní celebrant zády k lidu, dívá se k východu a přitom recituje kněžské modlitby. Když má kněz požehnat nebo se obrátit k lidu, vychází. Uvnitř mluví s Bohem.“⁷¹

Právě během zpěvu blahoslavenství se vykonává tzv. „*Malý vchod*“, kdy kněz s diakonem, který nese zdvižený evangeliář, prochází oněmi severními dveřmi do prostoru před ikonostas a po „*modlitbě vchodu*“ a políbení evangeliáře knězem, diakon pozvedá evangeliář se slovy:

⁷⁰ GOGOL, Nikolaj Vasilijevič. *Rozjímání o Božské liturgii*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 1996. ISBN 80-7364-032-5, s.11.

⁷¹ TAFT, Robert F. *Katolicismus východního obřadu – dědictví a poslání*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 2002. Přel. z anglického originálu Antonín Čížek. ISBN 80-86045-89-7, s.223.

„Vzdejme úctu! Nejvyšší moudrost.“⁷²

U tohoto zvolání bych se rád zastavil. Pozice povstání je samozřejmě dispozicí k určitému činu. Je to postoj člověka, který je připraven vnímat a reagovat, tedy mít otevřenou mysl. K tomuto „povstaňme“ se také proto později v další výzvě přidá „vnímejme!“ Avšak co a nebo spíše kdo je onou Velemoudrostí, která se má nyní zvěstovat? Touto Velemoudrostí je samozřejmě Kristus. V knize Přísloví je popisována personifikovaná moudrost jako ta, která „smísila víno a prostřela stůl.“⁷³ Zde můžeme cítit analogii a zároveň i velký závazek pro diakona, který takto jedná při přípravě obětních darů v proskomidii. „Moudrost se totiž dává nalézat těmi, kdo ji hledají, a ukazuje se jim jako první.“⁷⁴

Diakon, následován knězem, pak znovu vchází do svatyně a pokládá evangeliář na prestol. Po trojsvaté písni, *Svatý Bože, svatý Silný, svatý Nesmrtelný, smiluj se nad námi* a vzdání díky Nejsvětější Trojici, diakon přistupuje ke královským dveřím a s pozdviženým orárem volá na shromážděný lid v chrámě:

„A na věky věků.“⁷⁵

Kněz po požehnání „horního místa“ odchází k němu a usedá na jeho jižní stranu.

Po skončení trinitární písně vychází diakon opět před královské dveře a zpívá:

„Soustřed' me se.“⁷⁶ A také: **„Nejvyšší moudrost, soustřed' me se.“⁷⁷** A po Davidově žalmu znovu:

„Nejvyšší moudrost.“⁷⁸

72 Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoustého. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.24.

73 Srov. Př 9,2

74 Srov. Mdr 6,12

75 Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoustého. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.25.

76 Tamtéž, s.26.

77 Tamtéž, s.26.

78 Tamtéž, s.26.

Následuje čtení z „*apostola*“ a znovu výzva k bdělosti od kněze i diakona, okouření prestolu, kněze a celé svatyně. Kněz požehná diakona k ohlášení radostného poselství a podá mu evangeliář. Diakon se před ním pokloní, přijme evangeliář a vychází královskými dveřmi k „*amboně*“ (či k jinému vhodně upravenému místu), aby přečetl slova svatého evangelia. Po přečtení radostné zvěsti a vzdání holdu věčnému Slovu diakon vstoupí do královských dveří a předá evangeliář knězi. Svaté dveře se zavřou a diakon se postaví na obvyklé místo, aby znovu začal přednášet další a další ekténie, vždy ukončené „*vozhlasem*“ ke cti Nejsvětější Trojice. Také prosby za katechumeny, které zaznívají na závěr „*liturgie katechumenů*“ jsou velmi silným momentem této části bohoslužby.

Nad diakonovým: „*Kdo jste katechumeni, odejděte!*“⁷⁹ - rozjímá N.V. Gogol takto:

*„Při těchto slovech se všichni zachvívají a pociťují svou nehodnost. Každý z přítomných v myšlenkách oslovuje samotného Krista, jenž vyhnal z chrámu Božího prodavače a nestydaté trhovce, kteří jeho svatyni proměnili v tržiště, a snaží se vyhnat z chrámu své duše katechumena, který není připraven účastnit se svátosti.“*⁸⁰

2.2.3 Liturgie věřících

Po první a druhé modlitbě věřících ukončené vždy *vozhlasem* a několikerém zvolání lidu: „**Pane, smiluj se!**“⁸¹ vchází diakon do svatyně severními dveřmi a otvírají se dveře královské. Za zvuku cherubínské písně přijímá požehnání od kněze, okuřuje kadidelnicí prestol, svatyni, kněze, ikonostas a lid a modlí se 50. žalm. Tímto začíná „*liturgie věřících*“. Kněz se pak potichu modlí kající modlitbu a po jejím ukončení společně s diakonem třikrát „*cherubínskou píseň*“. Pak odcházejí k žertveníku a kněz pokládá vozduch na levé rameno diakona. Na hlavu mu opatrně pokládá diskos a sám bere do rukou kalich a oba vycházejí severní stranou. Jáhen jde s kadidelnicí

⁷⁹ *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.33.

⁸⁰ GOGOL, Nikolaj Vasilijevič. *Rozjímání o Božské liturgii*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 1996. ISBN 80-7364-032-5, s.28.

⁸¹ *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.35.

v pravé ruce a před nimi asistence se svícemi. Toto další vyjítí se nazývá „*Velkým vchodem*“, který v tuto chvíli symbolizuje slavný vjezd Ježíše Krista do Jeruzaléma. Tady bych se znovu rád zastavil nad smyslem těchto bohatých gest rituálu, který se nám zachoval v Božské liturgii Jana Chrystosoma tak, jak o nich rozjímá N.V. Gogol:

„Průvod vstupuje do královských dveří. Jako první vchází do oltáře diakon. Staví svatý kalich a chléb symbolizující tělo Kristovo na prestol jako na hrob. Královské dveře se zavírají, jakoby to byly dveře Hospodinova hrobu; opona nad nimi se zatahuje jako hlídka postavená na stráž. Kněz snímá z diakonovy hlavy svatý disk, jako kdyby snímal tělo Spasitelovo z kříže, staví jej na rozprostřený antimíns jako na prostěradlo.“⁸²

Katechizmus k tomuto dodává:

„Oltářem Nové smlouvy je kříž Páně, z něhož pramení svátosti velikonočního tajemství. Na oltáři, který je středem kostela, se zpřítomňuje pod svátostnými znameními oběť kříže. Je také stolem hostiny Páně, k níž je lid Boží pozván. V některých východních liturgiích je oltář také symbolem hrobu (Kristus opravdu zemřel a opravdu vstal z mrtvých).“⁸³

Robert Taft k této části liturgie podává tento výklad:

82 GOGOL, Nikolaj Vasilijevič. *Rozjímání o Božské liturgii*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 1996. ISBN 80-7364-032-5, s.32.

83 *Katechismus katolické církve*. Přel. Josef Koláček. 1. vyd. Vydal Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. sr.o., Praha 1, 1995. Přel. z francouzštiny: Catéchisme de l'Église catholique. ISBN 80-7113-132-6, s.311.

„Posvátný oltář představuje místo, do kterého byl Kristus pohřben, na kterém se koná nekrvavá mystická oběť nebeského chleba, tedy jeho těla a jeho krve, obětované za pokrm věřícím pro život věčný.“⁸⁴

Po modlitbách za sebe navzájem jsou nyní kněz s diakonem a celé shromáždění božího lidu disponováni přinést nejsvětější oběť. Diakon vyjde severními dveřmi a ještě znovu vyzývá lid, aby doplnil modlitby za předložené dary a další ekténie pro věřící, které mají zaznít v tuto chvíli, ukončeny znovu vozhlassem. Po přání k pokoji od kněze: „**Pokoj všem**“⁸⁵ a odpovědi lidu: „**I duchu tvému**“⁸⁶, se diakon přidává se svojí výzvou:

„Milujme se navzájem, abychom mohli jednomyslně vyznávali“⁸⁷ a lid odpoví vyzváním Největější Trojice: „**Otce i Syna i svatého Ducha, Trojici jednopodstatnou a nerozdílnou.**“⁸⁸ Na kněžské pozdravení: „**Kristus mezi námi**“⁸⁹ věřící odpovídají: „**Je a bude.**“⁹⁰ Zde je právě místo, jež jsem popsal výše a které se ve významu částečně odlišuje od západní liturgie. Ve východní liturgii je v této části obřadu spíše dáván akcent na Kristovo: „*Zanech svého daru a jdi se nejprve smířit se svým bratrem, potom přijď a oběťuj svůj dar.*“⁹¹

Diakonovo: „*Dveře, dveře. V nejvyšší moudrosti soustřed'me se*“⁹² popisuje N.V. Gogol takto:

84 TAFT, Robert F. *Stručné dějiny byzantské liturgie*. 1.vyd. Refugium Velehrad – Roma, 2011. Přel. z anglického originálu Tomáš Mrňávek. ISBN 978-80-7412-069-5, s.65-66.

85 *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.42.

86 Tamtéž, s. 42.

87 *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.42.

88 Tamtéž, s.42.

89 Tamtéž, s.43.

90 Tamtéž, s.43.

91 Srov. Mt 5,24

92 Tamtéž, s.43.

„Kdysi bylo toto zvolání určeno vrátným, kteří stáli před dveřmi, aby nikdo z pohanů, jejichž zvykem bylo narušovat křesťanské bohoslužby, nevtrhl opovážlivě a svatokrádežně do chrámu; nyní se obrací k samotným věřícím, aby střežili dveře svých srdcí, kde se již usídlila láska, aby se tam nevedral nepřítel lásky a dveře úst a uší, aby se otevřely k slyšení symbolu víry.“⁹³

Nyní následuje vyzvednutí vozduchu, se kterým se pohybuje nad obětními dary, a přitom se modlí vyznání víry. Poté probíhají dialogické modlitby mezi knězem a lidem. Diakon odkládá hvězdu z diskosu a celé shromáždění zpívá píseň „Svatý, Svátý, Svátý Pán, Bůh zástupů...“ N.V. Gogol hovoří o této chvíli tímto způsobem:

„A oltářní prostor, který dosud zobrazoval jeskyni, se nyní mění v síň, v níž byla uchystána večeře. Stůl Páně, který představoval hrob, je nyní již obětním stolem, a ne hrobem.“⁹⁴

Nastává nejdůležitější okamžik celé Božské liturgie, přepodstatnění chleba a vína v tělo a krev Kristovu. Za slov epikletické modlitby kněze může diakon „*ripidou*“ v soustředění tiše ovívat předložené dary a při samotných konsekračních slovech, které pronáší kněz: „**Veźměte a jezte..., ...pijete z něho všichni...**“⁹⁵ pak ukazuje s pozdviženým orárem na ně. Při další modlitbě kněze, která anamneticky upomíná na vše co se pro nás stalo, diakon překříží ruce a pozdvihuje jimi diskos a kalich. Kněz znovu vzývá Ducha svatého, aby posvětil věřící a předložené dary. Diakon odkládá ripidu, ukazuje na svatý chléb a říká:

„**Požehnej, pane, svatý chléb.**“⁹⁶ A po požehnání chleba knězem dále diakon říká:

„**Požehnej, pane, svatý kalich.**“⁹⁷ A po požehnání kalicha diakon:

⁹³ GOGOL, Nikolaj Vasilijevič. *Rozjímání o Božské liturgii*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 1996. ISBN 80-7364-032-5, s.35.

⁹⁴ GOGOL, Nikolaj Vasilijevič. *Rozjímání o Božské liturgii*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 1996. ISBN 80-7364-032-5, s.37.

⁹⁵ *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoustého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.47.

⁹⁶ Tamtéž, s.48.

⁹⁷ Tamtéž, s.48.

„Požehnej, pane, oboje.“⁹⁸ A po požehnání třikrát diakon:

„Amen, amen, amen.“⁹⁹

Následují anamnetické modlitby kněze, které připomínají proroky, patriarchy a praotce, mučedníky, vyznavače a zvěstovatele evangelia, modlitby za celou putující, bojující i vítěznou církev. Také za bohorodičku pannu Marii a jmenovité zesnulé. Dále za všeobecnou apoštolskou církev, papeže, světské představitele, za krále, vladaře a vojsko. Diakon pak vzpomíná na živé a lid odpovídá: **„I na všechny a na všechno“¹⁰⁰**. To vše je zakončeno trojičným vozhlasem a požehnáním lidu knězem. Diakon se pak postaví na obvyklé místo a přednáší za již posvěcené dary ekténie, na které lid odpovídá znovu: **„Pane, smiluj se!“¹⁰¹**, aby ony samotné byly přijímány k životu věčnému a ne k odsouzení. Kněz se poté obrací se svou modlitbou přímo k Hospodinu a oslovuje jej: **„Vládce, milující lidi...“¹⁰²** Diakon pak pokračuje dalšími prosbami a lid na ně odpovídá: **„Dej nám, Pane“¹⁰³** a **„Tobě, Pane.“¹⁰⁴** Následuje výzva kněze k modlitbě Otčenáš. N.V. Gogol o tomto uvažuje na následující úrovni:

„A v této chvíli všichni věřící ne jako otroci plní strachu, nýbrž jako děti, jako čistá nemluvnátka, dovedená samotnými modlitbami a celou bohoslužbou a postupným průběhem jejích svatých obřadů do toho nebesky rozníceného stavu duše, v němž může přímo mluvit člověk s Bohem jako s nejněžnějším Otcem, pronášejí tuto modlitbu Hospodinovu.“¹⁰⁵

98 Tamtéž, s.48.

99 Tamtéž, s.49.

100 *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.51.

101 Tamtéž, s.52.

102 Tamtéž, s.52.

103 *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.53.

104 Tamtéž, s.54.

105 GOGOL, Nikolaj Vasiljevič. *Rozjímání o Božské liturgii*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 1996. ISBN 80-7364-032-5, s.43.

Po „*doxologii*“, přání pokoje a modlitbě kněze se diakon postaví znovu před královské dveře a přepáše se orárem ve znaku kříže v hlubokém vědomí vlastní hříšnosti a nehodnosti. Při pozdvižení darů knězem pak znovu zpívá:

„Soustřed'me se“¹⁰⁶

Po výzvě kněze: „**Svaté svatým**“¹⁰⁷, která nutí člověka k úsudku a mínění o sobě samém, probíhá znovu dialog mezi knězem a diakonem při lámání chleba a plnění kalicha. Zajímavá je chvíle, kterou v latinské liturgii nenajdeme, kdy diakon bere tzv. „*teplotu*“ – nádobku s horkou vodou a říká:

„Požehnej, otče, teplotu.“¹⁰⁸ - a po požehnání knězem tuto trochu horké vody nalévá do kalichu na způsob kříže se slovy:

„Vroucnost víry, plná Ducha svatého. Amen.“¹⁰⁹

Gogol tento ritus vysvětluje následovně:

„Svatý Jan Zlatoústý, aby zaplašil každou myšlenku na to, že toto sloučení těla a krve v jeden celek provádí kněz o své vůli, zavedl v okamžiku jejich sjednocení nalití teplé vody do nádoby, jež naznačuje hřejivou milost Ducha svatého a jejímž vylitím se takovéto sloučení dovoluje.“¹¹⁰

Po výzvěch od kněze k přijetí těla a krve Kristovy: „**Jáhne, přístup**“¹¹¹ pak přistupuje diakon ke přijímání. Poté se otvírají dveře svatyně a po modlitbě: „**Věřím, Pane, a vyznávám...**“¹¹² a na výzvu diakona, který vchází do královských dveří a pozvedá kalich:

¹⁰⁶ *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.56.

¹⁰⁷ Tamtéž, s.56.

¹⁰⁸ *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.57.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 58.

¹¹⁰ GOGOL, Nikolaj Vasilijevič. *Rozjímání o Božské liturgii*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 1996. ISBN 80-7364-032-5, s.46.

¹¹¹ *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.59.

¹¹² Tamtéž, s.60.

„S bázní Boží a s vírou přistupte!“¹¹³, přistupují jednotliví věřící ke knězi s překříženýma rukama na prsou k přijímání. K této chvíli bych se ještě jednou rád vrátil v kapitole eucharistie. Po přijímání věřících vchází kněz znovu do oltářního prostoru a dává svátost zpět na prestol. Poté žehná lid kalichem ve tvaru kříže a okuřuje oltář. Pak vezme diskos a pokládá jej na diakonovu hlavu. Diakon pak odejde k žertveníku a tam ho položí. Po krátké modlitbě jej následuje i kněz se svatými dary. Nad touto chvílí rozjímá N.V. Gogol takto:

„Diakon se objevuje ve svatých dveřích se svatým diskem na hlavě, aniž by pronesl jediné slovo: mlčenlivým pohledem na celé shromáždění a svým odchodem symbolizuje vzdálení se Hospodina od nás a jeho nanebevstoupení. Za diakonem se objeví ve svatých dveřích kněz se svatým kalichem a zvěstuje, že Hospodin, jenž vstoupil na nebesa, s námi bude přebývat do skonání věků... Potom se kalich i disk znovu odnášejí na boční obětní oltář, na němž se konala proskomidie a jenž teď již nepředstavuje jeskyni, která byla svědkem Kristova narození, nýbrž je to nejvyšší místo slávy, kde se odehrál návrat Syna do lůna Otcova.“¹¹⁴

Diakon si poté rozváže orár, vyjde severními dveřmi a postaví se na své obvyklé místo a pronáší děkovné ekténie, na něž lid opět odpovídá: „**Pane, smiluj se**“¹¹⁵ a „**Tobě, Pane.**“¹¹⁶ Po modlitbě díky, trojičním vozhlasu a tzv. zaambonové modlitbě kněze a též žalmu 33 stojí diakon před ikonou Spasitele se sklopenou hlavou, držíc v ruce orár. Kněz se modlí též modlitbu „při požívání svatých darů“. Diakon vejde severní stranou a požije svaté dary. Kněz pak vyjde rozdávat lidu „*antidor*“ a po ukončení žalmu svolává na lid požehnání. Znovu také zmiňuje papeže, kněze, mnichy a pravověrné křesťany. Lid mu na jeho výzvy odpovídá:

113 Tamtéž, s.60.

114 GOGOL, Nikolaj Vasilijevič. *Rozjímání o Božské liturgii*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 1996. ISBN 80-7364-032-5, s.49.

115 *Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého*. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007, s.61.

116 Tamtéž, s.61.

„Mnohá léta, blahá léta“¹¹⁷. A poté vstupuje do svatyně a v modlitbě odkládá jako diakon roucha a po Trojsvaté písni a obvyklých tropárech koná propuštění. Liturgie sv. Jana Zlatoústého je u konce.

2.2.4 Jeden diakonát, dvě tradice

Zatímco v byzantsko-slovanském obřadu je „role“ jáhna velmi významnou úlohou a jakoby se konání liturgie bez něj vůbec nemohlo dít (i když často se opak stává praxí), v latinském obřadu shledáváme jistou nerovnováhu a mírné tápání, které implikuje otázku: „Co všechno může ještě jáhen konat při mši svaté?“ Tato otázka je však špatně položena. Jistá diskontinuita je v první řadě zapříčiněna dlouhou odmlkou služby jáhna v západním obřadu, na rozdíl od Východu, kde tato tradice nebyla přerušena. Robert Taft k tomuto ve své knize dodává:

„Tak jsme my na Západě ještě daleko tomu, abychom jáhnovi svěřili v liturgii úlohu, jaká je pro východní církve samozřejmostí. Tam je slavení eucharistie bez jáhenské služby těžko představitelné.“¹¹⁸

Tato zdánlivá nerovnováha vychází z částečně jiného vnímáním diakonátu v jeho celistvosti. Během historického vývoje, který vedl na Západě ke ztrátě tohoto trvalého hierarchického stupně a na Východě pouze na redukci této služby při liturgii, vidíme na obou stranách jistou nedostatečnost v komplexnosti. Ve východní části církve se ztrácí akcent na službu mimo oltář, zatímco v západní části církve tento rozměr nechybí, hledá se však doplnění deficitu služby jáhna při liturgii. Pro „latinského“ jáhna vyplývá z jeho svěcení podstatně více pravomocí (např. svatby, křty, pohřby), než je tomu u diakona východního obřadu.

Co by tedy mělo být základním rysem a syntézou diakonátu u obou kulturních oblastí? Jaké pojítko by mělo být patrné z této služby u obou ritů? Je jasné, že úlohou jáhna při liturgii je být služebníkem - pomocníkem, který doprovází kněze a také jej

117 Tamtéž, s. 65.

118 TAFT, Robert F. *Život z liturgie* 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 2008. Přel. z anglického originálu Michal Umlauf a Vít Peštuka. ISBN 978-80-86715-95-7, s.34.

vybízí ke konání posvátných úkonů. Diakon je tedy jakýmsi ukazatelem správného směru dění při bohoslužbě. Při tomto provázení má samozřejmě konat to a jen to, co mu přísluší z jeho svěcení, tedy být služebníkem oltáře a knihy. Avšak nejvíce má být jeho služba patrná z postoje neoddělitelnosti spojení „bohoslužby“ a „služby bratřím a sestřám“. Zde se pak v praxi projevuje třetí prvek vycházející z těchto dvou – „zvěstování“ slovem a životem. Tento akcent má tedy být skutečnou syntézou a doslova „synergií“, která by měla být naplněna u obou ritů této služby.

3 Teologie diakonátu

Identita jáhna-diakona, která vychází z teologie jáhenství je dána jeho službou. Jáhen si skrze tuto službu uvědomuje svůj výsadní vztah ke Kristu a také k biskupovi, který jej k ní ordinuje. Svátostný charakter jáhenství je potvrzen tradicí církve, která nám z historie ukazuje, že diakonát měl vždy své pevné místo v hierarchické struktuře církve. Obraz starozákonního levity, který je analogickým symbolem k novozákonnímu jáhenství připomíná služební charakter této účasti na Kristově kněžství. Jáhen je delegován pro společenství věřících, kterému má sloužit. Už jeho liturgický oděv – dalmatika, je původně oděvem otroků a připomíná nám právě tento rozměr jáhenství – Kristus přišel, aby se stal služebníkem. Samozřejmě, že službu jáhna nemůžeme redukovat pouze na jeho „rolí“ při liturgii, avšak právě odtud vychází a pramení jáhnovo poslání jako služebníka pravého kultu.

Službu a ustanovení diakonů kromě primárního textu ve Skutcích apoštolů,¹¹⁹ na který se odvolává i konsekrační modlitba při svěcení jáhnů, zmiňují i Pavlovy listy.¹²⁰ I když služba těchto „sedmi“ byla zamýšlena jako služba charitativní a sociální (podělování chudých a vdov při rituálních hostinách), přesto tito muži velmi brzy působí i ve službě slova a evangelizace. Avšak, dalo by se říci záhy po

¹¹⁹ Srov. Sk 6,1-6

¹²⁰ Srov. Flp 1,1 a 1Tim 3,8

zformování tohoto úřadu, dochází k různému vnímání a rozdílům v chápání jáhenství v církvi.

Tento fakt je pak nejvíce patrný v postupném vymizení diakonátu jako trvalého stupně v Západní církvi až do Druhého vatikánského koncilu.

3.1 Obraz jáhna

Kdo je diakon? Tuto otázku záměrně pokládám až nyní, po té, co se čtenář mohl seznámit s průběhem liturgií u obou ritů.

Zkoumané konsekrační modlitby a služba jáhna v mešní liturgii obou tradic poukazují, že teologie a spiritualita jáhna pramení z činnosti, kterou koná. Tato jeho služba je primárně vázána na Krista a církev. Biskupem je pak tento jáhen poslán, aby sloužil v jednotlivých křesťanských obcích. Tato jeho pozice mu umožňuje mít přehled o důležitých otázkách, které je nutno řešit, ale také o konkrétních potřebách místní církve. Právě tyto své postřehy a zkušenosti uplatňuje při liturgii v tzv. modlitbě věřících- přímluvách, či ve východních ekténiích. Diakon je tedy také prosebníkem, který přináší prosby lidu před Boží tvář.

Kým tedy jáhen-diakon skutečně je? Jaké by měl mít kvality a předpoklady ke své službě? A existuje jakýsi archetyp jáhenství, který by byl obrazem ve smyslu následování? Je jasné, že tímto obrazem je samotný Ježíš, jehož služebné postoje se diakon učí napodobovat. Právě tento rozměr, který má doslova ontologický statut, snad nejvíce charakterizuje, kým by měl opravdový jáhen být.

3.1.1 Služba jáhna-diakona

Z teologie jáhenství, tedy kým skutečně jáhen je a má být, následně vycházejí krom účasti jáhna – diakona při Liturgii-Mši svaté i další úkoly, ke kterým je jáhen zvláště v latinském ritu po Druhém vatikánském koncilu pověřen. Mezi ně samozřejmě patří udělování svátostí křtu (zvláště dětí) a manželství, dále žehnání a některé svátostiny a vedení pohřebních obřadů.

Mešní liturgie v průběhu roku není vždy stejná, příkladem je velikonoční vigilie, která má v latinské tradici čtyři části. Při první části – liturgii světla, přísluší jáhnovy konat velmi expresivní specifický rituál, tzv. exultet – chvalo zpěv na velikonoční svíci, který jáhen zpívá na počátku velikonoční vigilie.

Středem a místem, kde jáhen přijímá stálé posvěcení ke službě bratřím a sestrám ve smyslu pramene „živé vody“, zůstává však v první řadě bohoslužba – Mše svatá. Právě ona je ohniskem a nevyčerpatelným zdrojem milostí, které „vyživují“ a stále aktualizují rozhodnutí se pro připodobnění se Kristu – služebníku.

Asi nejhlubší rys jáhenské služby vidíme ve vztahu k eucharistii. Zde je skutečný pramen, ze kterého musí diakon čerpat, aby se jeho služba u stolu Páně mohla projevit i ve službě chudým. Na rozdíl od východní liturgie, kde svaté přijímání rozdává kněz, může být v liturgii latinské tímto pověřen jáhen. Respektive, tato služba právě jáhnovi, jako rozdateli nebeského pokrmu, přísluší.

Ve výkladu N.V. Gogola: „Rozjímání o božské liturgii“, která hovoří o svatém přijímání, čteme následující výklad, který si v ničem nezadá s vyznáním a vroucí modlitbou, kterou přednáší hluboce věřící křesťan, jež přistupuje ke knězi, aby přijal chléb živých:

„...a po přečtení tohoto vyznání, již ne jako ke knězi, nýbrž jako k samotnému ohnivému serafínovi přistupuje každý, jsa připraven přijmout otevřenými ústy ze svaté lžíce ten ohnivý uhlík svatého těla a krve Hospodinovy, který v něm má spálit jako ztrouchnivělé klestí všechno černé smetí jeho hříchů a vyhnat tak věčnou noc z jeho duše a přeměnit jeho samotného v prosvětleného serafína.“¹²¹

3.2 Perspektivy jáhenství

Jaká je tedy budoucnost jáhenství v církvi? Jaké úkoly a formy konkrétní služby čekají na muže, kteří se jáhenským svěcením zařadili mezi nejbližší

121

GOGOL, Nikolaj Vasiljevič. *Rozjímání o Božské liturgii*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 1996. ISBN 80-7364-032-5, s.47.

spolupracovníky biskupů a kněží při shromažďování církve? Jisté je, že jáhen, který je svým svěcením připodobněn Kristu – služebníku všech, se má, stejně jako Kristus, tímto služebníkem stát. Liturgická služba jáhna zůstává stejná. Úkoly, které na jáhna čekají se budou měnit v závislosti na potřebách konkrétních situací. Budou vždy především ve službě bratřím a sestrám v místní farnosti, do které jáhen patří. Tato úloha se může rozvíjet v oblasti charitativní péče, starosti o nemocné, doprovázení osamělých a umírajících. V péči o sociálně slabé, nepřizpůsobivé a také v nápravněvýchovné sféře. Dále v ekonomické oblasti, ale také v oblasti kulturní a mediální. V této službě pak zcela jistě působí jáhen (nejlépe i se svojí manželkou) v přípravě snoubenců a při přípravách na další svátosti. Zde velmi důležitá připomínka z knihy otce Jiřího Kani „Jáhni a my“:

„Jáhenství by nemělo stát nad manželstvím, protože možnost žít v rodině a společenství tvoří základ jáhenské služby. Rodina a konkrétně manželka by neměla dávat jen pasivní souhlas s jáhenskou službou svého manžela. Je dobré, pokud to jde, aby se v této službě osvědčovali už od začátku společně, byť se na ní budou podílet rozdílným způsobem. Podíl jáhnovy rodiny a konkrétně manželky na jeho službě tak zdaleka není jen formální.“¹²²

Jáhnova navázanost na místní společenství církve má také vést k jeho přehledu o nepřítomných, potřebných, hledajících a opuštěných. Jáhen se tedy může stát i mimo liturgii jakýmsi „nárazníkem“ či „průsečíkem“ sociálních kontaktů. I tento rozměr jáhenské služby je neméně důležitý a bude hrát roli v dalším vývoji a perspektivě diakonátu.

Liturgie, kterou se tato práce zabývala, je obrazem života církve a služba jáhna je obecným obrazem služby křesťana, neboť diakonie je základním projevem života církve.

122

KAŇA, Jiří. *Jáhni a my*. 1. vyd. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 2005. ISBN 80-7192-957-3, s.106.

Závěr

Cílem této práce byl pokus o srovnání praxe jáhna-diakona při mešní liturgii v současnosti na našem území dle platné agendy u obou kulturních tradic a také částečný vhled do teologie služby diakonátu. Postihnout celou rituální rovinu této ministeriality v církvi překračuje možnosti mé bakalářské práce, proto jsem pro rozsáhlost tématu zacílil svůj pohled pouze na mešní liturgii. Impulzem k tomuto se pak stalo mé osobní rozhodnutí následovat Krista – služebníka v této ministerialitě.

Úsilí zdárně dokončit tuto bakalářskou práci mi v mnohém často připomínalo tvorbu mozaiky, kde kamínek po kamínku je kladen obraz, který svoje kontury, barevnosti a jasné linky dostává postupně. Stejně tak, jako je nejlepší pohled na mozaiku s určitým odstupem, tak i zde na konci této bakalářské práce mohu alespoň částečně přehlédnout tuto moji skromnou snahu. Světlo, které je potřebné k ozáření a vyniknutí každého obrazu, pak nalezneme vždy v Kristu, v jeho postojích opravdové a láskyplné služby. On je jejich skutečným archetypem. Kristus – diakon, který má být nám všem ikonou – pravým obrazem k následování a vnitřním světlem, které má vyzařovat z každého, kdo jej chce následovat. Toto je skutečná magna-charta každého diakona, který přijal službu k posvěcování lidu. O tento rozměr se má každý diakon snažit, aby jeho služba při liturgii i mimo ni byla k užitku jeho i celého společenství církve.

V liturgii Východní i Západní tradice je uchováno toto nepřeborné bohatství, které se máme stále učit číst, vnímat a následovat. Každá z obou kulturních oblastí dává akcenty na jeho různé části. Symboly akustické, až po postoje těla, mají za cíl disponování člověka pro spojení se s Bohem, který je v liturgii oslavován. Diakon pak více než kdo jiný oslavuje Krista – služebníka, pravého Boha a pravého člověka. Takovýto rozměr chápání je možný pouze v bázni a velké pokoře toho, který přijal svátostné svěcení k této službě v církvi.

Moje snaha na této práci byla pro mne zároveň velkou školou umění „čtení liturgie“ v její bohatosti a nádheře.

Anotace

Příjmení a jméno: ZAPLATIL, Jan

Instituce: Katedra liturgického teologie CMTF UP v Olomouci

Název bakalářské práce: *Služba jáhna při mešní liturgii v latinském a byzantsko-slovanském obřadu – Pokus o srovnání současné praxe na území ČR*

Vedoucí: Ing. Pavel Kopeček, Th.D

Počet stran: 54

Počet příloh: 1

Počet titulů bibliografie: 26

Klíčová slova: jáhen-diakon

liturgická služba jáhna

latinský a byzantsko-slovanský ritus

Tato bakalářská práce se věnuje širšímu srovnání postavení jáhna při liturgii v latinském a byzantsko-slovanském ritu, společným i rozdílným rysům a celkovému zhodnocení služby jáhna, jejíž těžiště sice primárně není pouze při „službě u stolu“, ale přesto právě tam, má své nezaměnitelné postavení. Tento výklad liturgie vzhledem ke službě jáhna u obou výše jmenovaných ritů si vytkl za skromný cíl představení diakonské služby při mešní liturgii dle současné agendy na našem území po II. vatikánském koncilu.

Resumé

ZAPLATIL, Jan. *Formace*

Bakalářská práce

Cílem bakalářské práce bylo představení a výklad služby jáhna-diakona při mešní liturgii v latinském a byzantsko-slovanském obřadu.

Práce je rozčleněna do tří kapitol. První kapitola se dotýká ministeriality v církvi a jáhenské služby, která je její součástí, dále předkládá historický exkurz u obou ritů zvláště po II. vatikánském koncilu v ČR, krátce zahrnuje ikonologii jáhenské služby a na závěr zmiňuje současnou rituální rovinu při udělování diakonátu.

Druhá kapitola se zabývá samotným výkladem liturgie dle liturgické agendy na území ČR a je hlavním corpusem této práce. Snaží se poukázat na prvky v liturgii, které vycházejí ze společné tradice.

Třetí kapitola hovoří o teologii diakonátu a nastoluje otázky a odpovědi, kým jáhen skutečně je, jaký by měl být jeho obraz, jaké jsou jeho služební charakteristiky a jaké možné perspektivy tuto službu v budoucnosti čekají.

Bakalářská práce prokázala, že služba jáhna-diakona v církvi je zcela nezaměnitelná a připomíná nám Krista – služebníka, který je hlavním nositelem tohoto charismatu služby. Právě v liturgii u obou výše jmenovaných kulturních tradic se tento rozměr jasně odráží.

Summary

The goal of my work was to present and explain the service of deacon at the mass liturgy in Latin and Byzantine-Slavonic Rite.

The work is divided into three chapters. The first one presents the minister service in the Church and the diaconate which is its part, and also a short historical digression at both the rites in the Czech Republic, especially after the Second Vatican Council, shortly touches the iconology of the deacon service and at the end it mentions contemporary ritual aspect of entrusting the deacon service.

The second chapter is concerned with the liturgy explanation according to the liturgy agenda of the Czech Republic area and it is the main body of the work. It tries to point out the elements of liturgy that come from the same tradition.

The third chapter talks about theology of diaconate and asks questions and gives answers to who really deacon is, what should his image be like, what are the characteristics of his service and what are the possible perspectives of this service in future.

The work proved that the service of deacon is unmistakable in the Church and reminds us of Christ – the servant who is the main holder of this charisma of service. It is the liturgy that clearly reflects this dimension in both above mentioned cultural traditions.

Bibliografie

Prameny:

Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona. Podle ekumenického vydání z r. 1985 vydala Biblická společnost v ČSR, 1990. 285 s.

Dokumenty II. vatikánského koncilu, Přel. pracovní skupina pod vedením Oto Mádra. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 603 s. Přel. z latiny: Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II.: Constitutiones, Decreta, Declarationes. ISBN 80-7113-089-3.

Katechismus katolické církve, Přel. Josef Koláček. 1. vyd. Vydal Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. sr.o., Praha 1, 1995. 792 s. Přel. z francouzštiny: Catéchisme de l'Église catholique. ISBN 80-7113-132-6

Římský pontifikál, Ve spolupráci s komisí ČBK pro liturgii. Karmelitánské vydavatelství v Kostelním Vydří, 2008. 693 s. ISBN 978-80-7195-274-9

Český misál, Česká liturgická komise. Vydáno ve Vatikáně pro potřebu římskokatolické církve v ČSR. Praha, 1983. 1005 s.

Dodatek k českému misálu, Ve spolupráci s komisí ČBK pro liturgii. Karmelitánské vydavatelství v Kostelním Vydří, 2008. 175 s. ISBN 978-80-7195-235-0

Mešní řád, Česká liturgická komise. Vydáno ve Vatikáně pro potřebu římskokatolické církve v ČSR. Praha, 1984. 548 s.

Svatá Božská liturgie našeho otce svatého Jana Zlatoústého. Vydáno pro potřebu řeckokatolické církve v ČR. Praha, 2007. 98 s.

Literatura:

BIANCHI, Joseph. *Slovo a liturgie*. 1. vyd. Karmelitánské nakladatelství v kostelním Vydří, 2012. 103 s. Přel. z italského originálu Michal Umlauf. ISBN 978-80-7195-568-9,

- BUGEL, Walerian. *Současné slovenské verze byzantské liturgie sv. Jana Zlatoústého*.
Vydala Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2001. 136 s.
ISBN 80-244-0369-2
- POKORNÝ, Ladislav a kolektiv. *Obnovená liturgie*. Praha: Tisk n.p., 1976. 266 s.
- RATZINGER, Joseph. *Duch liturgie*. 1. vyd. Brno: Barnister a Principal, 2006. 205 s. Přel. z německého originálu Petr a Markéta Kolářovi. ISBN 80-7364-032-5
- GOGOL, Nikolaj Vasilijevič. *Rozjímání o Božské liturgii*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 1996. 62 s. ISBN 80-7364-032-5
- TAFT, Robert F. *Stručné dějiny byzantské liturgie*. 1.vyd. Refugium Velehrad–Roma, 2011. 94 s. Přel. z anglického originálu Tomáš Mrňávek.
ISBN 978-80 - 7412-069-5
- TAFT, Robert F. *Život z liturgie* 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 2008. 431 s.
Přel. z anglického originálu Michal Umlauf a Vít Peštuka.
ISBN 978-80-86715-95-7
- TAFT, Robert F. *Katolicismus východního obřadu – dědictví a poslání*. 1. vyd. Refugium Velehrad – Roma, 2002. 63 s. Přel. z anglického originálu Antonín Čížek. ISBN 80-86045-89-7
- SLÁDEK, Karel. *Mystická teologie východoslovanských křesťanů*. 1. vyd. Nakladatelství Pavel Mervart, 2010. 229 s. ISBN 978-80-87378-23-6
- KAŇA, Jiří. *Jáhni a my*. 1.vyd. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 2005. 119 s. ISBN 80-7192-957-3
- Tváří k východu*, Kolektiv autorů. *Příspěvky k poznání křesťanského východu*. Brno: Typos, 1948. 115 s.
- Genetický výklad mše*, Pro vnitřní potřebu bohosloveckých fakult. Maticе Cyrilometodějská Olomouc, 1970. 26 s. Přel. z německého originálu Ladislav Tichý
- Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 2007. 123 s.
- Služba trvalých jáhnů, Teologický pohled*. Praha: Arcibiskupství pražské, 1998. 42 s.

Služba trvalých jáhnů, Zkušenosti a reflexe. Praha: Arcibiskupství
pražské, 1998. 42 s.

Diakonát, vývoj a perspektivy, Mezinárodní teologická komise. 1.vyd.

Krystal OP, 2008. 115 s. ISBN 978-80-87183-07-6

BERGER, Rupert. *Liturgický slovník.* 1.vyd. Vyšehrad, 2008. 588 s. Přel. z

německého originálu Václav Konzal, Jaroslav Vokoun a Zdenek Lochovský.
ISBN 978-80-7021-965-2

FARRUGIA, Edward G. *Encyklopedický slovník křesťanského východu.* 1.vyd.

Refugium Velehrad – Roma, 2010. 1039 s. Přel. z italského originálu Adam
Mackerle. ISBN 978- 80-7412-019-0

Internetové zdroje:

Walerian Bugel [online]. Přehled liturgiky pro KV – část: Eucharistická bohoslužba.
[cit. 2.2. 2013]. Dostupné na WWW. https://edis.upol.cz/cmtf/personal_page-65

Pavel Kopeček [online]. Stránky farnosti – Svátost kněžství. Dostupné na WWW.
<http://farnost.podolak.cz/down.htm>

Archieratikon [online]. The Archieratikon is the service book for the Hierarch
(Bishop/Eparch). [cit.5.3.2013]. Dostupné na WWW.

http://www.patronagechurch.com/Archieratikon/archieratikon_index.htm

Seznam zkratk

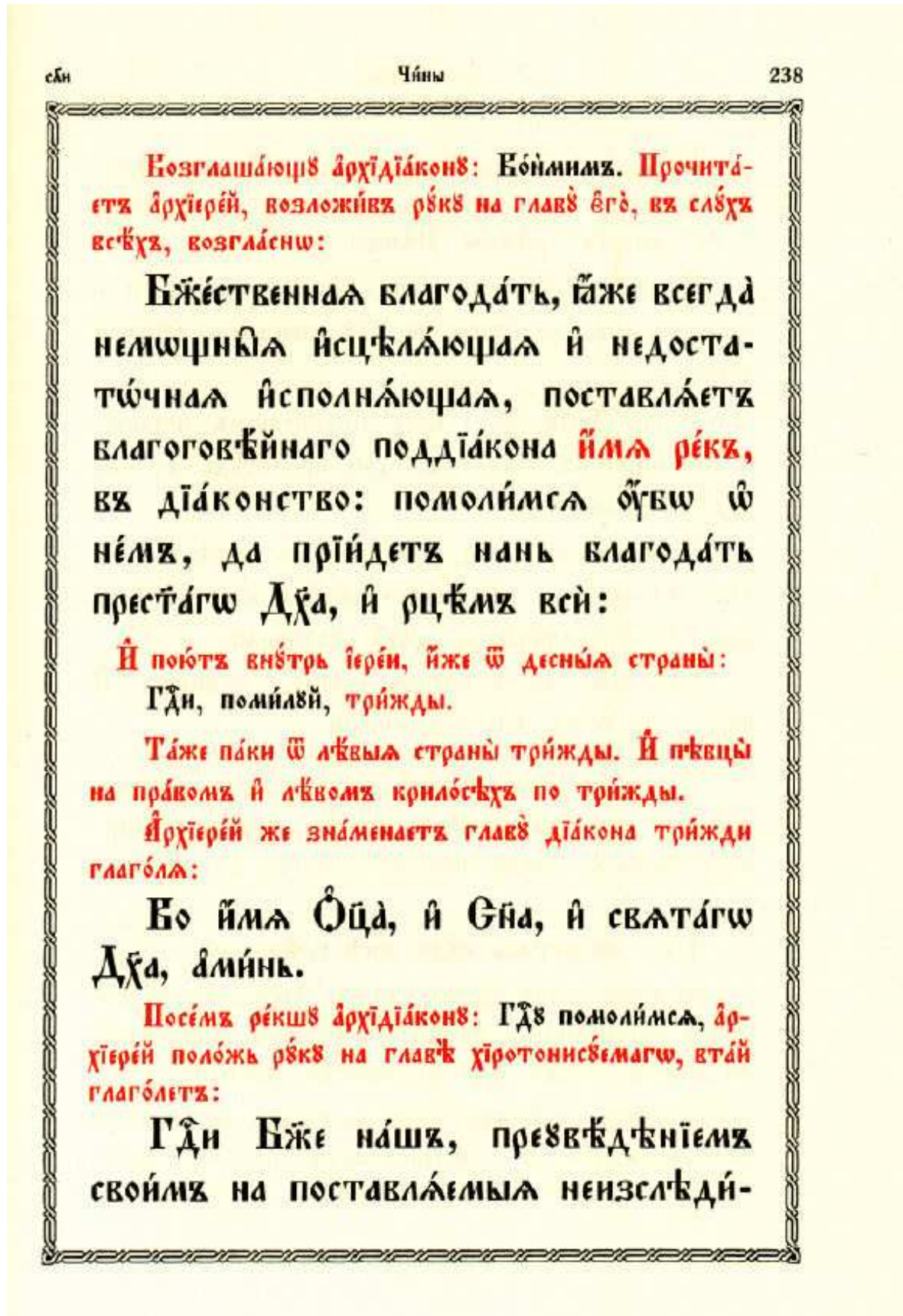
LG - Konstituce II. vatikánského koncilu Lumen gentium

SC – Konstituce II. vatikánského koncilu Sacrosanctum concilium

Biblické zkratky jsou uvedeny dle ekumenického vydání Písma Svatého z roku 1985

Seznam příloh

Příloha č.1: Konsekrační modlitba nad diakonem v církevní slovanštině.....53-54

мою сілою Твоею, ѣже быти ѿмъ
 слѣжителемъ и работати нетлѣннымъ
 Твоимъ тайнамъ, стѣгъ Твоегѡ Дѣла
 премножество ѿливаяй: самъ Благды-
 ко, и сего **ѿма рекъ**, егѡже благоволилъ
 еси поставленна быти мною въ діа-
 конскѡ слѣжбу, во всѣкомъ благого-
 вѣнїи, тайнѣ вѣры въ чистой совѣ-
 сти держаща соблюди: подаждъ же емѣ
 благодать, юже первомѣченикѣ Твоемѣ
 Стефанѣ, въ дѣло слѣжбы сеѡ ѿ Те-
 бѣ прѣжде всѣхъ званномѣ, даровати
 ѿзволнлъ еси, и сподѡби по Твоемѣ
 благовожденїю, дарованный емѣ Тво-
 ею благодѣтелию стѣпень добротѣ твори-
 ти, (ѿбо добротѣ послѣжившїи стѣпень
 себѣ добротѣ ѿзхвѣртвуютъ), и совер-
 шенна во всемъ покажи раба Твоегѡ.

Возгласъ :

ѿкъ Твоѣ естъ царство, и сила и

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

2013

JAN ZAPLATIL